

Folmer Hansen

Erindringer
fra
Volderslev

1999

Redaktion:

Jørgen Tølløse (ansv.)
Kaj Jensen (lay out)

Tryk:

Odense Kommune

ISBN: 87-90320-12-3

Arkivets adresse:

Stenløse Sogns Lokalhistoriske Arkiv
Skt. Klemensskolen, Dahlsvej 1, 5260
Odense S

Åbningstider:

Hver mandag kl. 16.00 til 18.00 dog
ikke i skoleferier og skolefridage, ellers
efter aftale med arkivleder Jørgen
Tølløse 66 15 01 81

Indhold

Forord	03
Skolegang i Stenløse skole i 30'erne	04
Den årlige overhøring kaldet: "Eksamen"	07
Eksamensbal	08
Skoleudflugter	09
Udflugt til Lillebæltsbroen og Snoghøj	09
Udflugt til Vejle og Munkebjerg	10
Udflugt til Assens	10
Teaterture	11
Konfirmation og præstegang i 1937/38	12
Høst fra le til mejetærsker	14
Mine første erindringer om høsttiden	15
Tærskning med lokomobil	17
Høstens mekanisering	17
Høst af konserverærter	19
Høstgilder	20
Mejeriruter og mejerigilder	21
Arbejdet i roerne	22
Nye tider for roedyrkingen	24
En tidligere roearbejders erindringer	25
Tøbrud i Volderslev	26
Snerydning i Volderslev før 1953	27
Bystævne og fortøve	29
Et par bierhverv	30
Volderslevs erhvervsliv	33
Volderslev - gårde og huse	38
Volderslevs forsyning med vand	45
Mere om håndværkere	47

Forord

*Med venlig hilsen
Folmer Hansen.*

Stenløse Sogns Lokalhistoriske Forening og Arkiv har igennem flere år haft et godt samarbejde med Folmer Hansen fra Volderslev.

Folmer Hansen var således guide for foreningens medlemmer, da vi lørdag den 24. maj 1997 gik en rundtur i Volderslev, og han fortalte om landsbyen. I 1995 havde han i årsskriftet skrevet en artikel om Volderslevs erhvervsliv, i 1998 fik vi en renskrivning m.m. af rundturen i maj 1997, og i 1999 fik vi en forklaring på Volderslevs forsyning med vand. Alle disse historier findes bagest i hæftet sammen med et supplement fra 1999 om nogle håndværkere i Volderslev.

Vi er derfor meget glade for, at Folmer Hansen i det forløbne år har afleveret en række håndskrevne ark med artikler om livet i Volderslev og vel egentlig i landbrugssamfundet så langt bagud, som Folmer Hansens kan huske, og da han er født i 1924 vil det sige fra 1930 og fremefter. Lokale folk, der har gjort turen med, har haft lejlighed til at læse manuskriptet, og er som vi forbløffede og glade over den fortælleglæde og den række af detaljer, som Folmer Hansen har indviet os alle.

Vi håber, at læserne vil glæde sig over at kunne læse om Volderslevs historie igennem de sidste 70 år. Dog skal der gøres den bemærkning, at Folmer Hansen var bortrejst fra Volderslev under besættelsen nemlig fra 1942 til 1946, så den del af historien er ikke med.

Knud Lund
Formand

Jørgen Tølløse
Arkivleder/sekretær

Odense den 7. december 1999

Skolegang i Stenløse skole i 30-erne

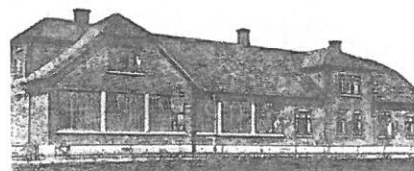
I begyndelsen af april 1931 indledte jeg syv års skolegang i skolen på Stenløse mark. Jeg fulgtes med min et år ældre broder Aksel, som gik i anden klasse. Om sommeren var vi i skole 3 dage om ugen fra 8 til 15. Om vinteren fra 8.30 til 15.15. I december og januar fra 9 til 15.15. Om sommeren var der et middagsfrukvarter på 75 minutter, om vinteren på 50 minutter. De der havde cykel, kunne cykle hjem og få varm mad. Men vi blev i løbet af fem år fire skolesøgende søskende (2 piger og 2 drenge), så der var ikke råd til fire cykler før i de ældste klasser, så vi havde madpakke med. Sammen med 2-3 klassekammerater fulgte vi stien fra Volderslevvej ved nr. 110, langs grøftvolden, skråt over en mark, så ad Højløkkes markvej forbi den gamle strå-tækte skole, hvor der nu var landbrug, frem til den nye skole fra 1907 med to lærerkræfter og to klasseværelser.

Det at skulle undervise noget over hundrede børn på en uge vil jeg kalde hårde vilkår for to lærere med lange undervisningsdage, opgaveretning og administration. Jeg har mistanke om, at hvis de to yngste klasser havde haft færre timer, ville nogle af skolekommissionens medlemmer have følt, at lærerne fik for tidlig fyraften i forhold til landbruget.

Første årgang var alene i et klasseværelse, de øvrige årgange var to og to sammen i et klasseværelse. Således var der fire klasser med 7 i alt årgange.

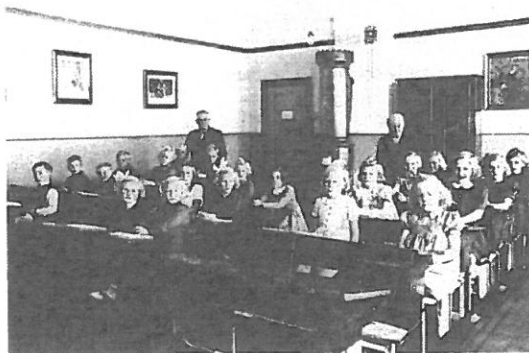
Skolestuerne var opvarmet med kakkelovne med rundtræk. De opvarmede skolestuerne ganske effektivt - d.v.s. oppe under det høje loft. Der hvor jeg sad, var det kun lidt effektivt. Førstelærer var Carl Bruntse og lærerinde frk. Gudrun Boesen. Hun havde en lejlighed på første sal over skolestuen. Den var temmelig trang i forhold til førstelærerens.

I grove træk var fagene fordelt med skriveøvelser og grammatik, bibel-

historie, danmarkshistorie og geografi hos frk., Boesen. Hos Bruntse havde vi højtlesning, regning og sang, dertil kom salmevers og katekismus. Lidt botanik om sommeren. En del af året havde pigerne håndgerning med en fremmed lærerinde efter kl. 15, dog var der ikke håndgerning i december og januar. Som en slags ligevægt var der så gymnastik for drengene kl. 7.30 et par gange om ugen i tiden fra maj til oktober. Det foregik i fri luft på den grusede skoleplads og med det almindelige skoletøj. I regnvejret var der lidt ribbøvelser i det smalle halv-åbne "gymnastikrum" med cementgulv. Det hele havde lidt præg af ældre militærgymnastik. Bruntse var en ganske adræt lærer. Han demonstrerede håndstand på plint og afslutning med spring, selv om han da var ca. 50 år.

Frk. Boesen havde lidt fællesgymnastik for yngste klasse. Da hun blev ældre, blev først de større pigers gymnastik og senere fællesgymnastikken for de yngre strøget af skemaet.

Skolebilledet Stenløse 1944. Carl Bruntse og Gudrun Boesen stående bag i lokalet.

Indtil skoleloven af 1937 trådte i kraft, skulle bøger og skolemateriale betales af elevernes forældre. Så når fire søskende i de ældste klasser skulle have to-tre nye bøger ved et nyt skoleårs begyndelse, var far lidt sur i masken. Det forstyrrede også, når frk. Boesen måtte stå med sin lille papæske med småpenge og udlevere stilehæfter, kladderhæfter, penne og blyanter. Dog var blæk gratis, for i hvert tommands bord var der et lille rundt hul til blækhuset. De blev inddraget efter timen og omdelt igen til næste skrive-tid.

Priserne på bøgerne husker jeg ikke. Det var vist nok en 3-4 kr. Dog husker jeg en lille gnidret sangbog med salmer, fædrelands-sange m.m. til 85 øre. Bøger til højtlesning i de to ældste klasser var skolens ejendom. Det hele kunne fås på kommunens regning, såfremt forældrenes indtægter var små, men det gav en lidt ubehagelig forskel, dog ikke større drillerier. Enkelte forældre kunne betale, men ville ikke. Det var et signal om, at det var på tide, at ordningen måtte høre op som i mange andre kommuner. Betalingsordningen medførte også, at man holdt sig til de færrest mulige bøger og fag. En bibelhistorie og en danmarkshistorie skulle benyttes fra 2. klasse og en geografibog fra 3., men så holdt de også resten af skoletiden. Forfatterne havde skrevet dem sådan, at de første afsnit var rettet til mod de små.

Frk. Boesen havde et godt greb om de yngste klasser og var afholdt af dem. Men det var et problem, at børnetallet steg kraftigt fra ca. 1934, hvor der blev bygget mange huse i Lindved. Der blev efterhånden 30 elever i klasserne, endda lidt flere, når ingen var syge, så var alle borde besat, også håndgerningsbordet. Når de yngste lige var rykket op, så prøvede frk. Boesen at hjælpe dem. De store kedede sig og blev uopmærksomme og fandt på unoder. Efter min mening kan klasser med to årgange gå, hvis der er under 20 elever i klasserne. Mangelen på nyt stof i undervisningen førte også til uopmærksomhed, når der var meget af repetere til den såkaldte eksamen, lige før det nye skoleår begyndte første april.

Men nu lidt fra lærer Bruntses klasse. Om begge lærere gjaldt, at danskundervisningen

var grundig, og højtlesning foregik på skift mellem os elever, hvor alle skulle følge med, for hvem den næste var, var tilfældig. Det gav en god øvelse i at følge med.

Regneundervisningen var også ganske god, men det var ikke min stærke side. Det forekommer mig, at opgaveretningen var lidt for meget overladt til den enkelte elev at gøre noget ved eller lade være. Bruntse sad med forsømmelseslister og andet administrativt arbejde, og så gennemså han flygtigt de opgaver, vi lagde foran ham.

Sang var så afgjort Bruntses yndlingsfag, og for mit vedkommende var det lige modsat. Vi øvede salmer, fædrelandssange og Jeppe Aakjærs sange m.m. Han underviste os gerne i flerstemmig sang med violinen som støtte. Han tegnede små hjælpetegne på den sorte tavle, men han ville ikke lære os noderne, for han underviste privat et par drenge i violinspil, og når han fik betaling for at lære dem noderne, så skulle vi andre ikke have dem gratis. Gode sangere så han mildt til.

Min bror havde plaget vores mor til at lære os at læse, før vi kom i skole. Han ville vide, hvad der stod i de seks-otte linier under tegneserierne i de gamle ugeblade.

Også jeg lærte det hurtigt og blev en ivrig læser, så jeg læste min ældre søsters skolebøger flere gange, så jeg kunne det meste stof, før jeg nåede til stoffet i skolen. Umættelig, som jeg var, fandt jeg frem til et par af min fars småhæfter fra hans skoletid om zoologi og verdenshistorie. Det hændte, at jeg brillerede lidt i en time med et pluk fra disse hæfter, men der var ingen grund til at fremhæve noget. De fleste i klassen kunne sagtens lære det samme, og der var lagt sådant stof ind i timerne. Far havde gået i skole 35 år før os i en etklasset skole med færre børn og en dygtig lærer, som dog ikke kunne blive førstelærer, fordi han manglede sangstemme, og dengang var førstelærerstillingen og kaldet som kirkesanger absolut sammenhængende. Den begrænsede mængde undervisningsstof blev suppleret med en del højtlesning. Frk. Boesen læste Grimms eventyr og uddrag af Ingemanns historiske romaner, mens Bruntse læste H.C. Andersen, Blicher og lidt Aakjær samt lidt

Saxo og islandske sagaer. De læste også forskellige børnebøger. Ind imellem fortalte Bruntse lidt om emner, der ikke stod på skemaet, mens frk. Boesen holdt sig strengt til de foreliggende emner.

Op nu om frikvartererne. Skolens legeplads var en stor trekant med grusbelægning. Skolens areal var også trekantet, fordi det havde været en toft til den tidligere skole. Langs nordsiden af legepladsen var der en hæk og en række træer. De blev udnyttet til cykelparkering. Om vinteren var der færre cykler, så kunne de komme ind i det åbne gymnastik-rum/skur.

I de yngste klasser legede vi forholdsvis stilfærdigt, men med børns sædvanlige hujen og med lidt indendørs kuglespil om vinteren og udendørs raske sneboldkampe. Fra kontorets vindue holdt Bruntse øje med, at kampen ikke blev for vild. Selv om der var riste og måtter, slæbte vi grus ind med gummistøvlerne.

Skolestuernes gulve var billigt fyrretræ. De blev hver dag tørret over med mopolie. Det var ikke godt for bløde hjemmesko, så vi havde lov at beholde gummistøvlerne på. Når jeg ganske tydeligt husker Israels vandringer i ørkenen, var det ikke kun, fordi der var en

ørkenvandring over timerne; men også fordi vi en varm forsommerdag med sol ind ad de høje vinduer og tørt og støvet i skolestuen tydeligt kunne mærke, hvordan israelitterne havde det.

Tilbage til frikvartererne. Når vi rykkede op i tredje klasse (4.-5. årgang) og nåede skolen, var larmen høj. Det var fodboldspillerne, der havde erobret legepladsen. Selv om morgenen når vi skulle møde kl. 7.30. Spillet foregik med en lille bold og almindeligt fodtøj og mod et mål på skift. Målet var frk. Boesens garageport. Målet størrelse passede til bolden. Pigerne blev trængt ud i hjørnerne, og måtte så se hvad de kunne finde på. Dog blev der sommetider også spillet

rundbold, hvor også pigerne kunne være med. Senere blev der lejet et areal på Lundsgårds mark langs legepladsen, så der kunne spilles mod to mål og på græs.

Spillede vi rundbold, slog jeg skævt eller nåede ikke langt nok, når jeg skulle løbe. Hvis jeg deltog i fodboldspillet havnede bolden hos det modsatte hold, og så hylede de andre op; men jeg kunne ikke finde ud af reglerne og var lettere forbavset over, at et mål i den anden ende vakte begejstring.

Efteråret kom, og græs og legeplads var ikke til at spille på, men tæt på første december tog et nyt hølløjt fat. I december måtte man ikke købe fyrværkeri, så i de sidste dage af november blev der købt billigt knaldfyrværkeri. Måske købte man fyrværkeriet direkte i Krudthuset på Møllevvej 46. Utålmodigheden var for stor. Det måtte fyres af. Nogle af de store drenge havde tændstikker med, og før

tiden gik det løs med knald på knald. Bruntse greb ikke ind, velvidende at krudt har det med at slippe op, når det bliver brugt. Men kastede nogen noget efter andre, så var han der straks.

Det var ikke sådan, at vi alle forblev samlet igennem de syv skoleår. Det hændte, at der rejste nogen f.eks. fodermester-

børn eller lejere i Lindved, men også enkelte andre. Men nye kom til, og ved elleveårsalderen var der nogle, som søgte til skoler i Odense for at tage mellem-skole eller realeksamen.

Stenløse skole i sne ca. 1920.

Skøjteløb på oversvømmet mark ved skolen, ca. 1940

Den årlige overhøring kaldet: "Eksamen"

Hvert år sidst i oktober blev der holdt en såkaldt "syeksamen" for pigerne. De sy- og strikkeopgaver, som de havde udført blev fremlagt på skolestuernes borde med navneseddel, og nogle damer fra skolekommissionen mødte op og bedømte dem. Jeg tror ikke, at nogle fik betegnelsen "dumpet", men der var ros til de bedste.

Samme dag gav drengene en gymnastikopvisning - den var upopulær, fordi det ofte var koldt. Gymnastiktimerne udendørs var sluttet et par uger før.

Hvert år efter juleferien blev stoffet fra skolebøgerne repeteret (ny kedsomhed) i håb om, at det efterhånden hang så fast, at der ville blive svaret nogenlunde rigtig ved overhøringen i marts.

Hvert år i marts blev der holdt "skriftlig eksamen", hvor de fire ældste årgange afleverede en stil, skrev et stykke diktat og til slut en genfortælling. Et udvalg fra skolekommissionen overværede timen og gennemså stilene m.m.

Tæt på 1. april blev der så holdt "mundtlig eksamen". De tre små årgange den ene dag og de fire store den næste dag. Ved eksamen var vi alle i vort stiveste puds.

Jeg husker, at i de yngste klasser var stemningen anspændt og ivrig. Vi ville gerne vise, at vi havde lært meget. Ved denne lejlighed mødte hele skolekommissionen med provst Vedsted som formand. Han sad på lærerens plads på katederet og ledede overhøringen. Han roste de dygtige og var lidt for striks overfor de svage elever. Jeg må undskylde det med hans nærsynethed og tiltagende glemsomhed.

I de to ældste klasser var iveren noget mere dæmpet. Frk. Boesen tog sig af danmarkshistorien og geografien. Jeg husker ikke overhøringen i bibelhistorie, men det foresvæver mig, at der ikke skulle gives karakterer. Det har sikkert ærgret Vedsted.

Efter overhøringen var der frikvarter, mens fru Bruntse bød skolekommissionen på kaffe.

Hos Bruntse var der lidt hovedregning, og opgaveregning på løse ark, som blev afleveret. Da Jørgen Jørgensen afløste Vedsted

som formand, rakte Bruntse ham bogen og bad ham foreslå et stykke som opgave. "Find De bare et selv" afværgede Jørgensen. Tilfældigt - sådan da - slog Bruntse op på et stykke, som vi havde indøvet i forvejen. Bruntse havde ønsket, at vi skulle læse Blichers Hosekræmmeren, men det gik så tungt, at han spurgte, hvad der var i vejen. "Vi har glemt de gotiske/krøllede bogstaver", sagde pigerne. Dem havde vi ellers lært i de små klasser. Så fik vi gennemgået et stykke med moderne tryk, så vi kunne klare os pænt i læsning på eksamensdagen.

Dagen sluttede med et par sange - det var nu over tiden, men da Bruntse gerne ville brillere med et par kanons, gav formanden villigt lov. For mig var det godt, at der ikke var karakter i sang - jeg nærmest strejkede.

Den sidste skoledag før den første april fik vi vore karakterer meddelt. Bruntse skrev fagene op på tavlen, råbte et navn op og skrev karakteren, slettede den og råbte næste navn op. Så kunne vi selv notere dem. Der var også en talskala, som jeg har glemt. Den begyndte med flid og opførsel. Her var der rund hånd med ug- og mg+. Fagene blev også bedømt med velvilje, vel nok som en opmuntring. Skolekommissionen sad tavs og lyttede under overhøringen.

Det er mit indtryk, at ved kommissionens møder har de fulgt formandens indstilling til sagerne. Bruntse havde vist nok i sine yngre år foreslået at tage lidt verdenshistorie og andre fag op, men: "Så længe standpunkterne ikke er bedre i de vigtige fag, mener jeg ikke vi bør tage mere op" var Vedsteds afvisende svar. Med vigtige fag mente han - i prioriteret rækkefølge: Bibelhistorie, salmevers, danmarkshistorie, skrivning og regning. Der skete derfor ikke mere, før vi i 1938 fik den nye skolelov, og det år forlod jeg skolen 14 år gammel.

Jørgen Jørgensen mente, at man burde være tilbageholdende med udgifter. Så lærerne er undskyldt, hvis de ikke kunne tilføre undervisningen nye impulser.

Eksamensballet

Hvert år fik nogle af de store drenge, som sluttede skolen den opgave at leje forsamlingshuset og træffe aftale om musik.

Når sidste time af eksamen var slut, skyndte vi os til købmanden i Stenløse for at købe flødebolter og slik (is kom først hos bageren sidst i 30-erne).

Marie Larsens butik, Stenløse Bygade 14 var meget mere populær end Duponts i nr. 25. Hun havde ekstra på lager i dagens anledning, og vi havde ekstra lomme penge. Der var trængsel i butikken og helt ud på trappen.

Kl. ca. halvseks samledes vi ved forsamlingshuset, hvor et par af de ældste drenge indkrævede entreen. Jeg tror, at det var 50 øre for de yngste og 75 ør for de fire ældste

årgange. Musikken blev leveret af Ernst Andersen (Ernst Station). Han var født i 1917. Han spillede violin og sang sommetider et par strofer for at sætte stemningen i vejret. Der blev danset firtur og sekstur og andre numre, så de mindre kunne være med, og så var der ind imellem lidt mere moderne. Jeg kikkede på og snakkede med kammeraterne, men forsøgte mig ikke med pigerne. Jeg husker ikke, om der kunne købes sodavand, for mine penge var sluppet op.

Festen sluttede kl. ni. Nogle forældre var mødt op for at følge de mindste hjem. Men vi blev efterhånden fire søskende til at følges, og de fleste fra Volderslev fulgtes ad, så det bekymrede os ikke, at det var mørkt på den påreder Damgyde.

Skoleudflugter

Netop i 1931, hvor jeg kom i skole, havde lærerne og skolekommissionen fundet ud af at dele udflugten i to dele. De yngste klasser kom en tur til Odense Zoo og de ældste på en længere tur. Det var ganske praktisk, for de små var ofte trætte på de lange ture, og de større var utålmodige, når tempoet blev sat ned af hensyn til de mindste.

På udflugtsdagen mødte første og anden klasse i skolegården, og så dukkede vognmand og brændselshandler Rasmussen fra Dalumvej op med sin lastbil. Den var i dagens anledning renvasket og udstyret med høje sider og fastboltede bænke - to langs siderne og to i midten. Op ad en lille trappe og ingen måtte rejse sig, bagklappen kom op og blev sikret. Ellevilde hurraråb og så gik det langsomt og forsigtigt ad den private vej til den støvede Stenløsevej og op ad Dalumvej til Fruens Bøge.

Ved Carlslund blev vi læsset af. Her sluttede frk. Boesen og nogle mødre sig til. Derefter vandrede vi ned til Skovsøen. Her blev der leget, og senere vandrede vi til Zoo. Som alle børn var vi meget optaget af de forskellige dyr, især aberne. Det var en ret beskedent dyrebestand dengang, men vi syntes, at det var en vældig oplevelse. Madpakkerne blev spist, og mangen en ispind nydt, for

flere børn var det sommerens eneste, da der ikke var issalg i Stenløse dengang.

Så gik turen ned til anløbsbroen til Odense åfart. Alle mand kom ombord og langsom gik det ad den grumsede å med de grønne omgivelser til Munkemose. Alle drenge hang langs rælingen, og mon ikke nogle drømte om at gå til søs?

På tilbagegængen sejlede vi helt op til anløbsbroen ved den daværende restaurant Sorgenfri. Derefter gik vi under trækrønerne tilbage til Carlslund. Her ventede Rasmussen med sit spændende køretøj. Hurra, hurra turen sluttede i skolegården, og vi vandrede hjem ad skolestien til Volderslev i højt humør. Heldigvis var det tørvejr hele dagen. Rækkefølgen af de forskellige udflugter står ikke helt klart i min erindring, men efter et par ture til Odense Zoo fulgte en tur til Fredericia. Det må have været i 1933, for jeg husker fra færgeturen, at et par af brofagene på Lillebæltsbroen ikke var nået sammen.

Men det år vandrede vi til Skt. Klemens station. Det var gråvejr, varmt og tørt. Der blev holdt mandtal. Toget kom tøffende. Afgang og hurraråb lige til Stenløseskoven. Udstigning skete på Sydfynske Banegård og derefter march til Statsbanegården. Bruntse formanede os om at benytte toiletterne,

næste chance var ikke før Strib. Så dukkede udflugtsstoget op. Statsbanerne havde nogle forældede kupevogne i reserve til efterårsmanøvrer, mobilisering og skoleudflugter. Ad det gamle udvendige konduktørtrin lige op i kupeen, plads til ti-tolv elever i hver kupe og ingen gennemgang fra kupe til kupe. Dørene blev lukket med forbud mod at åbne dørene og med det gamle skilt i vinduet "Læn Dem ikke ud".

Såvidt jeg husker, var der stop ved alle stationer, så efterhånden var utålmodigheden stor, især hos dem der ikke havde erobret en vinduesplads.

Fremme i Strib ventede vi til en senere forbindelse af hensyn til alle toiletbesøgene efter sodavanderne. Så gik vi ombord på dampfærger. Den var fuld af godsvogne, så det var ikke let at se ud over bæltet og broarbejdet. Tyve minutter efter var vi i Fredericia. Masser af røg fra færger og lokomotiver. Så gik turen forbi Landsoldaten og ud af Prinsens Port til voldterrænet. Her blev der leget, købt hjemmelavede isvafler og spist af madpakkerne. Så gik det videre til Fredericia Søbad, som var en gammeldags badeanstalt af træ med piger og drenge hver for sig. Efter badet gik det videre til restaurant Hybylund, hvor det sidste mad blev spist og drukket sodavand i lange baner. Det var spændende at se de små motorskonnerter

Udflugt til Lillebæltsbroen og Snoghøj

Da Lillebæltsbroen blev åbnet i 1935 var der afstemning i klasserne om udflugt til Nyborg eller Lillebæltsbroen. Stort flertal for broen. Fru Bruntse rådede os til at tage fornuftige sko på, da turen rummede en længere gåtur. Atter var det smukt vejr, atter Skt. Klemens-Odense. Vi blev fordelt i kupeer, men denne gang med gennemgang. Det var en fordel for lærerne, så de kunne gribe ind, hvis nogen lavede halløj. Fremme i Middelfart vandrede vi ad Brovejen helt op til broen. Den imponerede os vældigt, men jeg blev helt forskrækket, da jeg så, hvor smalle bilernes kørebaner var. Så gik vi over broen ad den udenvendige fodgængeramme. Der var dybt at kigge ned. Nogle steder var malerne endnu i gang med malerarbejdet.

og galeaser samt nogle få lystsejlere. Efterhånden blev det solskin. Tilbageturen var lagt forbi krigergravene og andre mindesmærker fra Treårskrigen 1848-50. På vej til færgeren mødte vi nogle kulsorte kullemper. De fleste landligt prægede skolebørn gav sig til at grine. De sortsværtede grinede igen. Lærerne prøvede at dæmpe os ned og sagde undskyld. Senere fik vi en opsang om at være høflige.

Atter nød vi færgeturen, men togturen krævede ny tålmodighed, selv slugte jeg landskabet langs Lillebælt med øjnene.

Efterhånden opgav vi at tælle alle de små stationer, som vi passerede, men vi nåede efterhånden til Odense og slutspurten til Skt. Klemens gik godt. Et sidste hurra og vi travede hjem godt trætte med en masse at fortælle dem derhjemme.

Jeg vil håbe, at lærerne følte en belønning i børnenes glæde. For vi burde have tænkt mere på hvor meget arbejde, der var lagt i forberedelserne, og hvor krævede det havde været at få det hele op at stå.

Men hvert år kom efterspillet: Fristilen om udflugten. Og det var dengang som nu - det blev udsat, men så pludselig løb pennen med løst og fast, så bremsen måtte slås i, for at det ikke skulle blive for langtrukket. Udflugterne var sidst i juni, så der var kun et par uger til sommerferien midt i juli.

Bøge. Derfra til lokalstationen og nu passede køreplanen, så vi kørte det sidste stykke ad de kendte veje. Heldigvis var der en af de store drenge, der udbragte et leve

Udflugt til Vejle og Munkebjerg

Da Lillebæltsbroen nu gav mulighed for en jyllandsrejse med DSB, var udflugtsmålet i sommeren 1936 Vejle og Munkebjerg ved Vejle fjord.

Vi startede som sædvanlig i høj stemning over Skt. Klemens, Odense og Middelfart - nu var vi rejsevante. Så broen - lh, hvor bro og tog gungrede. Fredericias nye banegård, højt til loftet af hensyn til lokomotivernes røg. Trods grævejr blev vi betaget af naturen langs Vejle fjord. Fra Vejle banegård vandrede vi straks til havnen, hvor en udflugtsbåd ventede os. Den gang var der om sommeren en fast rute mellem Vejle og Munkebjerg. Munkebjerg hotel lå næsten på toppen af den 93 meter høje skrænt. Sommerens attraktion

Udflugt til Assens

Rejsemålene var bestemt af, at statsbanerne ydede frirejse til skoleklasser. Derfor var f.eks. Svendborg udelukket. Men Assens havde jo statsbane, så mon ikke vi i 1934 var i Assens og videre til Årøsund. Færgeturen var med et privat selskab, så vi havde betalt forud, men hvor meget husker jeg ikke.

Igen Skt. Klemens station, igen veloplagte hurraråb. Jeg husker ikke om vi skiftede i Tommerup, men denne gang var der ikke gamle kupevogne. Jeg kaprede en vinduesplads og nød landskabet. I den store fælleskupe i motorvognen mod Assens fik Bruntse os til at istemme nogle fædrelandssange, der passede til lejligheden.

Fra stationen i Assens styrede vi lige ned mod havnen af hensyn til turen til Årøsund. Der var lige tid til et sving forbi statuen af Willemoes. Så vi så ikke meget af Assens by. Men det var spændende med sejlturen. Jeg studerede det meste af den lille færge, der hvor der var adgang. Heldigvis var det dejligt vejr og kun få biler på vognbækket, så vi kunne brede os. I forstaven var afkørslen lukket med fem solide planker, som blev kilet

for lærerne, så vi råbte hurra, så højt vi kunne. Men hvor var vi trætte på hjemvejen ad Damgyden.

var en rullende trappe lige ved Munkebjerg station til hotellets terrasse. Var den 30 meter høj? Pris 25 øre for børn. Den kørte kun, når der var flere personer der skulle op. Ingen blev svimle eller bange på turen op. Vi nød vores madpakker på terrassen. Derefter gik vi igennem skoven ad en lidt snoet sti for at komme ned til fjorden og bade. Afmarchen foregik fra Munkebjerg station med damp og til Fredericia med godt en times ophold, som blev benyttet til leg på voldterrænet. Derefter gik det med mange stop til Skt. Klemens. Hurra for lærerne, så fodtur hjemad for cyklerne skulle ikke fylde stationspladsen hele den lange dag.

ned ovenpå hinanden. Her forude erobrede drengene pladsen, så vi måtte stå i to lag. Pigerne sagde, at drengene stod og lænede sig forover for at få øje på de andre torsk. Hurtig var færgen ikke, for den måtte jo følge sejltrenden nord om Årø. Da vi skulle ind i færgelejet kom matrosen og viste os tilbage, så han kunne tage plankerne op og stable dem langs rælingen.

Vel fra borde gik vi til stranden nord for Årøsund hotel. Her var en dejlig sandstrand, og stemningen var for at gå i vandet straks. Jeg havde godt nok ikke lært at svømme. Lærerne holdt øje med svømmerne og var nogen på vej udefter fløjtede Bruntse straks. Men efter badet og solbad kunne vi sidde ved hotellets friluftsbord og spise vore madpakker og købe sodavand og is.

Det var i de sorgløse år, hvor man mente, at nazismen var lidt småkomisk, og da en flot tysk lystsejler med hagekorsflag sejlede tæt forbi, råbte nogle af drengene "Heil Hitler". Men straks greb frk. Boesen ind. Hun bød drengene holde op og fremhævede, at flaget skulle de føre, men det betød ikke, at der var

nazister ombord, og man skulle slet ikke pjatte med den slags i Sønderjylland. Så kunne færgen ses langt ude. Bruntse fløjtede til samling, talte efter, imens ventede vi til bilerne var kørt fra borde. Så ombord, for sejlture kunne vi ikke få nok af.

Teaterture

Fra skoletiden husker jeg kun to teaterture, for Odense Teater måtte aflyse et par forestillinger på grund af sygdom. Men jeg nåede da at opleve en forestilling med "Jul i Nøddebo Præstegård". Ganske vist spillet i januar, men alligevel.

Den sædvanlige begyndelse med afgang fra Skt. Klemens og den sædvanlige forventning. Fremme i Odense gav køreplanen tid til et besøg på, det som dengang hed, Odense Siftsmuseum. Grundig gennemgang af alle afdelingerne bl.a. oldsager og etnografika. Min bror og jeg var nu mest optaget af malerierne af Johannes Larsen og Fritz Syberg. Et lille tøvejrsmaleri med piletræer fra Hindsholm mindede meget om vores egen skolesti. Så samledes vi med mange andre landsbyskoler, så vi kunne fylde teatret. Der var endda et lille orkester til mellemaktsmusikken m.m. Kapelmesteren hed Ove Peters. Desværre husker jeg ikke mere end et enkelt navn på skuespillerne, og det var Otto Lagoni i rollen som Mads Hjulmand. Især var vi begejstrede for Nikolajs rolle og de søde præstedøtre. Oprinet med nisser var jo det rene guf for ublaserte tilskuere. I en scene med kaffebord undrede det mig, at man sad og udvekslede replikker og ikke guffede løs af klejnerne. Vi levede med i hele forløbet, så efter bragende bifald og fremkaldelser var det svært at komme ud i småregn i stedet for julesne.

Ad oplyste gader gik det til Sydfynske Banegård, og så var det slut med oplysningen, for vi blev anbragt i ekstravogne. Det var gamle kupévogne uden lys i gaslamperne. Der stod vi så og kikkellurede til toget omsider tøffede hjemad. Men vi kunne leve højt på oplevelsen og fortælle løs hjemme.

Det år hvor jeg sluttede i skolen, oplevede jeg så en sidste teatertur med skolen. Nu passede køreplanen bedre, så der blev ikke

Igen gik turen i Assens direkte til toget, og igen nogle sange på den langsommelige tur til Odense. Sang og hurraråb havde måske gjort nogle lidt hæse, men som de andre år var stemningen høj, da vi nåede Skt. Klemens.

så megen tid til at fordybe sig i Odenses andre seværdigheder. Årets forestilling var en lille engelsk komedie, som hed "Fejltagelserne". Handlingen var henlagt til ca. 1800, men desværre husker jeg hverken forfatterens eller skuespillernes navne.

Før forestillingen holdt direktør Helge Rungwald en lille tale til os. Derefter blev der opført et lille balletoptrin med to dansere på den smalle rampe foran scenen. Forestillingen var nogle muntre løjer, men dog ikke mere indviklet end vi kunne følge med i forviklingerne, så alt sluttede i munter stemning og med stort bifald.

Af andre underholdende indslag i skoletrummerummen kan jeg nævne nogle filmforestillinger dvs. stumfilm som omreisende enmands firmaer fik lov til at lade fremføre ved skoledagens slutning, for det var vanskeligt at mørkelægge de store vinduer.

En enkelt gang optrådte en tryllekunstner. Vi så og hørte også en dansk-amerikaner, der havde arbejdet som underordnet medhjælper hos Thomas Alva Edison, opfinder af glødelampen. Han fortalte om Edison og hans opfindelser og demonstrerede en gammel fonograf med vokstavle. En gruppe elever indsang en lille sang, som derefter blev afspillet. Det lød rædsomt på det lille slidte apparat. Men manden havde gode evner til at rive os med.

"Mester Jakel" teater kom der også. Lærer Mahler fra Nr. Søby Friskole var emigreret eller flygtet fra Tyskland, og han havde lært sig udmærket dansk. Han kom cyklende med hele teatret i en rygsæk. Det var med handskedukker og han var en stor kender af børn og fik os til at råbe advarsler til Mester Jakel, så vi tilsidst var helt ellevilde. Han havde os i sin hule hånd, og trods de beskedne rammer optog det os lige så stærkt som en hel teatertur til Odense.

Konfirmation og præstegang i 1937/38

Konfirmationsbillede 1938. Folmer Hansen er en af konfirmanderne.

Den 8. april 1938 blev jeg konfirmeret i Fangel kirke. Den daværende præst var provst Carl Vedsted. Han fulgte den fremgangsmåde, at de to sogne Stenløse og Fangel havde fælles konfirmation. Et stort hold i Fangel om foråret og et mindre hold om efteråret i Stenløse. Den enkeltes konfirmationstidspunkt var bestemt af fødselsdatoen. I Fangel var der bedst plads til et stort fremmøde af pårørende. Den tids tankegang var endnu, at på landet skulle konfirmanderne foregå i tiden før 1. maj og 1. november, så pigerne kunne få plads i huset, og drengene plads ved landbruget eller en læreplads.

De, som havde forladt landsbyskolerne for at gå i mellemkolen i Odense, blev konfirmeret i Odenses kirker sammen med deres klasse-kammerater.

Den 4. november 1937 mødte vi så frem i Stenløse præstegård ved den nordlige dør. Indenfor førte trappen op til en snæver garderobe og døren til konfirmandstuen. Det var et langt smalt rum med loftsvinduer og skråvæg, udstyret med nogle smalle bænke uden ryglæn, opstillet i to-tre rækker. De højeste drenge og piger blev placeret forrest for ikke at støde hovedet mod skråvæggen, når de rejste sig for at fremsige salmevers.

Som ved foredrag i forsamlingshuset tror jeg, at bænkerne var umagelige, for at vi skulle være godt vågne, men der var ikke noget sted at lægge bøgerne. Salmebog og Ny Testamente havde vi med hjemmefra. Vi brugte vore forældres. Præcis kl. 9.30 trådte provsten ind i kvistværelset. Vi rejste os, og provsten hilste på alle med håndtryk, så vores dåbsattest og førte sin navneliste. Vi sang en salme. Det lød noget tamt, især var vi drenge temmelig trevne til at synge, uanset Vesteds anstrengelser for at få os med.

Provsten satte sig ved et lille bord, holdt en lille bøn og gennemgik næste søndags evangelium. Så femten minutters frikvarter så det lavloftede rum kunne luftes ud. Atter salmesang og provsten begyndte at lære os at slå op i det ny testamente. Han lagde vægt på, at vi skulle øve os i at slå op efter henvisningerne fra de enkelte vers til andre kapitler og brevene. Så fik vi et par salmer for, også nogle skriftsteder fra ugens evangelium, som vi så skulle overhøres i næste gang. Sådan begyndte vor konfirmationsforberedelse.

Provst Vedsted var noget højtidelig og embedstiv, men velmenende og venlig, især hvis man kunne sine ting. Vi kendte ham

som formand for skolekommissionen fra den årlige "eksamen". Med årene blev han mere nærsynet og noget distraet. Et par af børnene var læsesvage og en pige helt tilbagestående, men det overså han. Kunne man ikke sine ting, blev provstens tone hvas. Det var hans opfattelse, at flid måtte der til. Havde man haft tungt ved lektier, indprentede han, at man måtte være meget flittig. Hans måde at undervise på gjorde os sommetider lidt forlegne, han katekiserede efter de gamle traditioner ved at hjælpe os på gлед, ofte således at han sagde det meste af en sætning, og vi sluttede i talekor dvs. det var mest pigerne.

Den måde var vi uvant med fra skolen. Nok var undervisningen i Stenløse skole ikke den mest moderne, men dog efter nyere principper end hos Vedsted. Jeg tror, at han ville være blevet meget forundret, hvis nogen af os havde stillet spørgsmål til emnerne og teksterne. Dengang havde vi skolegang tre dage om ugen. Ældste årgang mandag, onsdag og fredag. Det passede med "at gå til præst" tirsdag og torsdag med to timer pr. formiddag. Var alle mødt, var der en vis trængsel i konfirmandstuen. Regnede det i frikvarteret var der trængsel i trapperummet. Men fra første december blev konfirmanderne fra Fangel undervist i graverhuset i Fangel, så vejen ikke var så lang i den mørke og kolde vintertid.

Fra første marts blev vi igen undervist sammen, idet provsten lagde megen vægt på, at vi skulle være kammerater; men vi nåede ikke at få megen kontakt i den korte pause på et kvarter.

Fra Volderslev var vi kun tre drenge, der var ingen piger det år. Vejret var mildt med kun lidt sne i december. Vi cyklede for det meste, men var "Damgyden" ællet af regn og sne, gik vi ad skole- og kirkestien forbi skolen til kirken.

Vi blev også formanet til at komme i kirke på helligdagene og kom der også nogle gange i vinterens løb, mest i julen. Men ellers havde provsten ret, når han formanede os til større flid på det område. Efterhånden gik det bedre med salmeversene, også skriftstederne lod sig høre, selv om sproget forekom os gammeldags og fremmedartet.

Både dagslys og elbelysning var noget ulige fordelt i rummet og kunne gøre det vanskeligt at læse de tætte bogstaver i testamente og de gotiske bogstaver (krøllede) i min fars salmebog, når vi efter tur læste højt.

Provst Vedsted var nær de 70 og skulle fratæde embedet i juni måned. Midt i marts måned blev han ramt af influenza og fåresyge. En uges undervisning blev udsat. Vi mødte atter frem, og provsten klarede et par timer. Vedsted lagde megen vægt på at opfylde sine embedspligter, så han var stået for tidligt op og fik et slemt tilbagefald, og det blev nødvendigt at finde en vikar til konfirmationen.

Vikaren var den pensionerede præst Ole Pedersen fra Nr. Broby. Lidt respektløst blev han kaldt Gamle Ole. Han var ældre end Vedsted, men mere demokratisk og moderne af indstilling. "Jeg kan ikke nå at sætte mig ind i, hvad Vedsted har lært jer, og jeg kan ikke nå at lære jer noget af mit eget, så jeg overhører jer ikke i kirken; vi synger kun en salme sammen i stedet for." Vi havde kun to timer sammen med ham, men jeg syntes, at vi lærte meget lettere i de to timer. Han spurgte i flæng, hvorfor vi ville konfirmeres. Tøvende blev der svaret, at det var fordi forældrene syntes det. Det sammenfattede han i, at vi vel mest fulgte skik og brug. Ja, svarede vi spagfærdigt. "Husk kun" sagde Gamle Ole "at skik og brug er en god tjener, men en streng herre!"

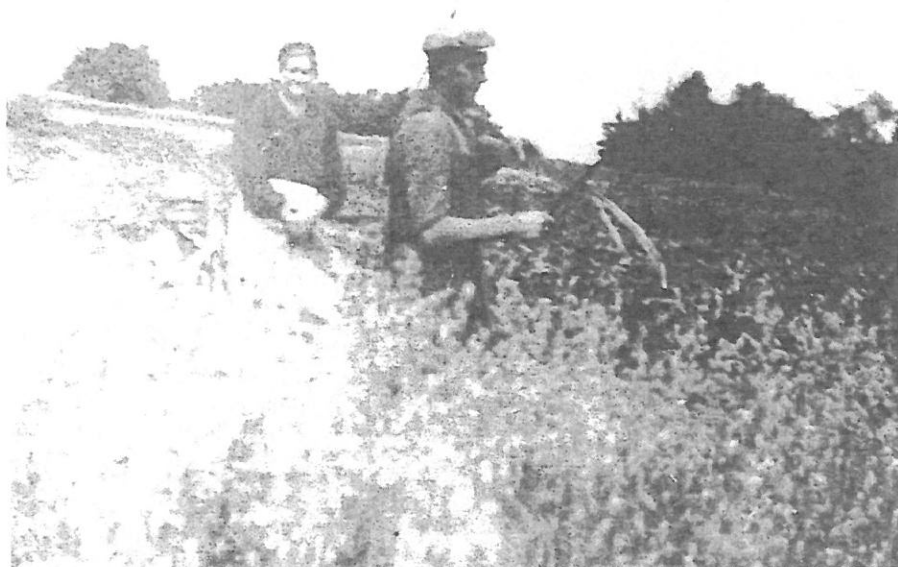
Så oprandt konfirmationsdagen. Vi ventede i våbenhuset, mens forældre og pårørende tog plads. Med Ole Pedersen forrest gik vi i procession ind i kirken: drengene til højre og pigerne til venstre. Også her var der stillet smalle bænke til konfirmanderne. Pedersen prædikede ganske kort, som han havde plejet. Men jeg tror, at hans ord var lette at huske. Og så en kort tale til konfirmanderne. Vi sang den indøvede salme sammen med ham - igen var pigerne flinkere. Også spørgsmålene til konfirmanderne var i en mildere stil og tone end provstens. Sådan blev det overstået, men de efterfølgende familiefester skal jeg ikke her beskrive.

Det bedrøvede Vedsted meget, at han ikke fik gennemført sin sidste konfirmation. Den traditionelle altermgang for konfirmander og

forældre blev udsat til efter påske, men så var provsten kommet sig og kunne gennemføre hele gudstjenesten med sin gamle styrke. Ugen efter konfirmationen blev vi fotograferet i præstegårdshaven, men Vedsted

måtte blive indendøre. Derfor er hans billede indsat i hjørnet. Vi blev budt på chokolade og boller og tog afsked med provsten. En måned senere holdt han sin afskedsprædiken og flyttede til Rikkesminde.

Høst fra le til mejetærsker

Billedet viser Asta og Rasmus Hansen "Kronborg", i gang med at høste marken. Ca. 1940

Noget af det følgende har jeg ikke selv oplevet, men jeg har blandt andet fået det fortalt af mine forældre Frederik (1888-1956) og Hanne (1888-1977) Hansen.

En god høstkarl kunne høste en tønde land om dagen og 1 tdr. land er 0,5516 ha eller 5516m². Omkring 1900 havde en gård ofte en 50-60 tdr. land, og man havde gerne to karle og en nykonfirmeret dreng. Man hyrede en daglejer eller to og muligvis en håndværker, som lod håndværket hvile i høsttiden. Det hændte også, at en yngre gårdejer selv brugte leen. Med hver le fulgte en binder, som var en af gårdens to piger eller

en daglejerkone. Alle fik kosten på gården og daglønnen var højere i høsttiden. Store skoledrenge kunne hjælpe med at sætte negene i skokke - på fynsk: et anested. Var der også ældre folk på gården, kunne man nærme sig de 20 personer ved midt-dagsbordet.

Leerne var forsynet med et mejered, så kornet blev lagt ind mod det uhøstede korn. Binderen samlede kornet til neg og slog et

Tærskning med lokomobil

I tiden fra 1906 til 1917, dvs. før Volderslev fik elektricitet, foregik en del af høstarbejdet hos min nabo Peter Hansen, Højgård, Bygaden 7, sådan som hans datter, Marie Hansen, har fortalt mig det.

På den lange gårdsplads, hvor laden lå på tværs af de to staldlænger og langt fra stuehuset, blev byg og hvede kørt hjem og sat i to store stakke med plads imellem til et stort tærskværk. Rug og havre blev bjerget ind i laden til senere tærskning. Den dag, hvor det var Højgårds tur til at få tærsket, blev det store kulfyrede lokomobil hentet med to spand heste. Med taljer og hiv og sving blev det anbragt nær stuehuset med hårdt tag for at have god afstand til stråtage og kornstakke. Så snart skorstenen var rejst på højkant, begyndte fyrbøderen at fyre op, mens tærskværket blev hentet - også med

fire heste for. Det var et stort monstrum med halmpresse. Det blev anbragt mellem de to halmstakke og forbundet med lokomotivet med en lang drivrem. Ekstra mandskab var samlet. Fyr-bøder og ilægger var faste folk, som fulgte med værket. Når dampen var oppe, lød dampfløjten, og værket blev koblet til.

To mand rakte ned til ilæggeren og to-tre mand passede sække og bar dem foreløbig ind i laden. To-tre mand tog halmknipperne fra og stablede dem i den anden ende af laden. En mand sad ved pressen og sluttede knuderne, idet værket ikke var selvbindende.

Man hængte i for at udnytte tørvejret og dampen, og man holdt fyraften sent. Man spiste til aften i storstuen, mens middagen blev spist på skift i dagligstuen, for værket skulle holdes i gang hele tiden.

Fyrbøderen medbragte en køjesæk og sov i vognporten nær ved lokomotivet, som holdt svag ild hele natten - det blev kaldt "bakket fyr". Fra kl. 4 fyrede han op og fyldte vand på for kl. 6 at have damp på. Kl. 6.15 var alle på plads, fløjten lød, og maskineriet satte i gang. Det gjaldt om at nå stak nummer to inden aften, så optøget kunne gå videre til den næste gård.

Når tærskværket var væk, forestod det store oprydningsarbejde og sliddet med at bære kornsækkene med en tønde korn på 100 kg på loftet.

Tærskværk arbejder ved den gamle lade på Dahlsvej.

Høstens mekanisering

Den forhenværende ejer af Enghavegård, Knud Rasmussen, nu Lindvedvej 16 født 1915 har fortalt, at hans far, Rasmus Rasmussen, købte en aflæggermaskine til høsten 1922. Efter et par sæsoner solgte han den og købte en selvbinder til høsten 1924.

Andre direkte oplysninger har jeg ikke, men muligvis har man på gårde som Voldgård og Volderslevgård købt aflæggere et par år før, og det har et par andre gårde måske også. En selvbinder blev trukket af tre heste.

Gårde, der havde to spand heste, skiftede

den midterste hest midt på dagen, fordi den blev mest svedt. Gårde, der kun havde et spand, lånte hinanden heste, så de kunne få tre heste at spænde for. Nogle husmænd fik en gård til at tage høsten med selvbinderen, men så måtte de også tage et nap med på gården ved indkøringen.

Slåmaskiner til hø høsten kom til omkring 1910-14. De blev også brugt til visse frøafgrøder og til tørre ærter, men så måtte man forke skåret tilside, før maskinen kunne komme igen. Nogle husmandsfolk brugte skårlæggere langt op i 30'erne, og nogle af dem købte en aflægger sammen to og to.

Jeg husker, at man ca. 1929-30 havde selvbindere på alle gårdene i Volderslev. Selvbinderen dikterede høstens gang helt frem til tiden efter 2. verdenskrig. Det skete dog en gang imellem, at nogle lod tærskene en stak på marken med et fremmed værk og traktor blandt andet fra Kratholm.

Høsten i 1946 var vanskelig med megen nedbør, så flere gårde bestilte en traktor hos maskinleverandørerne, men der var lang leveringstid. Otto Tange, Lindegården, Volderslev Bygade 6, fik den første traktor inden høsten i 1946. Det var en amerikansk Farmall. Snart efter fik andre gårde anskaffet en Ferguson eller en amerikansk Farmall. De amerikanske traktorer kom til Danmark i forbindelse med Marshall-planen. Det nye var, at traktorerne havde gummihjul, og dermed kunne de også bruges til transport på vejene. Med traktoren for selvbinderen kunne man køre løs, for traktoren blev ikke træt som hestene. Transporten fra mark til gård gik også hurtigere, da man fik fladvogne med gummihjul.

De første traktorer var lovlig små, så få år efter begyndte man at skifte til kraftigere typer bl.a. fra Sverige, Tyskland og andre lande.

Man beholdt hestene i hvert fald et enkelt spand, fordi plove m.m. til traktorerne først blev anskaffet lidt efter lidt. De sidste spand heste forsvandt ca. 1960. Derfor så man i de følgende 6-7 år, at en del af høsten blev tærsket på marken, idet gårdens tærskværk

blev kørt ud på marken på en fast plads med en drivrem fra traktoren, og derefter kørte hestevognene negene til. Halmen blev stakket til senere anvendelse og kornsækkene straks kørt i hus.

Så dukkede de første mejetærskere frem. Peter Beiskjær, Dahlsvej 151, var først med drift uden køer og grise. Inden han blev sognerådsformand i 1954, havde han haft frøavl, og i 1953 fik han høstet en del frø

Mejetærsker ved Voldgård

med en maskinstations mejetærsker, idet det dog først havde været skårlagt. Han var også først i 1954 med en bugseret mejetærsker med sækkemaskine. Høsten i 1954 var begyndt sent og var meget regnfuld, så det var svært at få negene tørret ude på marken. Hvis der kom en enkelt gunstig dag, måtte man arbejde til sen aften. Otto Tange holdt læsningen igang indtil 21.30 ved at lyse for folkene med privatbilens projektorer. Også en form for teknikkens fremmarch.

I 1955 anskaffede Lindegård og Enghavegård bugserede mejetærskere med sækkemaskiner. De andre gårde fulgte efter, så i 1962 var selvbinderne gledet ud. Omkring 1960 kom New Holland presseren, som lavede baller på 13-15 kg. af det halm, som mejetærskeren havde efterladt. Den havde også sideriver til at vende og samle halmen. Rønnegård og Kjærsgård kom med ca. 1960. Maskinstationerne hos Johannes Rasmussen på Voldgård og Aksel Lundsgård på Egekjærslund købte hver en New Holland presser. De pressede halmen på mange - også helt store gårde i omegnens landsbyer. Det løste problemet med at bjerge halm til grise og køer, og en del vintersædhalm blev

sat i lade til salg til halmcellulosefabrikken i Fredericia. Alt dette medførte også, at interessen for mejetærskning bredte sig endnu mere og hurtigere.

Det var hårdt arbejde at håndtere de tunge kornsække, og nogle anskaffede et løfteapparat til traktoren, men også i kornfirmaerne mærkede man det tunge arbejde. Der blev indført en arbejderbeskyttelseslov med bestemmelse om, at sækkene højst måtte veje 45 kg. mod hidtil ca. 75 kg. Det var vist omkring 1967-69.

Da man ikke kunne nå at udskifte sækkene til 45 kg hurtigt nok og med større traktorer gerne ville høste med bredere skår blev det almindeligt, at man anskaffede bugserede mejetærskere med tank. Det ene førte det andet med sig, idet det blev nødvendigt med køretøjer til løst korn. Løsningen var kornkassen med et spjæld placeret på en fladvogn eller bagvogne af gamle lastvogne med tip. Løftevognene var især fra Taarup Makinfabrik. Senere kom der svære vogne med bagtip f.eks. Tim og Rational. Desuden anskaffede man kornsnegle eller kornblæsere til transport i laderne og til at luften kornet.

Den første selvkørende mejetærsker med sække- og tankmaskine blev anskaffet af Jørgen Jensen på Toftlund, Ribjergvej 25 i 1962. Han samarbejdede med sin far Johannes Jensen uden iøvrigt at drive maskinstation, så høstede han for adskillige gårde - også udenogs. Så på Toftlund gik man lige fra traktortrukket selvbinder til selvkørende mejetærsker. Snart fulgte maskinstationerne

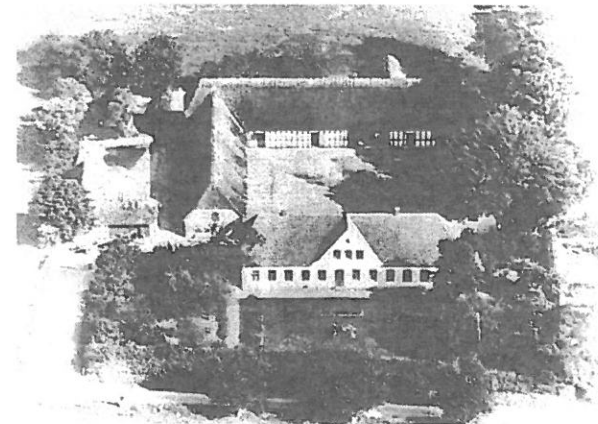
Høst af konservesærter

I 30-erne var der ikke mindre end fire, men ikke så store konservesfabrikker i Odense. De yngre gårdejere var interesserede i at forsøge sig med salgsafgrøder ved siden af på grund af de lave priser på den traditionelle produktion.

Otto Tange på Lindegård i Volderslev vovede at udlægge et ret stort areal i 1937,

på Voldgård og Egekjærslund samt gårdene Lindegård og Enghavegård efter.

Efterhånden som besætningerne forsvandt blev efterspørgslen efter 13 kg's halmballer mindre. Nu er det kun Voldgård og Toftlund, som presser 13 kg's baller til opvarmning. Arne Lundsgård anskaffede sin første storpresser til 400-500 kg's baller i 1986. Bal-

Toftlund, Ribjergvej 27

lerne blev leveret til jyske fjernvarmeverker og anden industri, men det krævede svært løftegrej og solide fladvogne.

Nu klares Volderslevs høst af fire store selvkørende mejetærskere sammen med maskinstationernes grej. Mejetærskerne når også at høste uden for sognet.

Men høsttiden er ikke den livlige tid, som den var i hestenes og de små traktors tid.

men da ærterne var modne, blev han bekymret for, om han kunne skaffe plukkere nok. Vi søskende meldte os, og Tange bad os lade besked gå videre til skolekammeraterne. Plukkespandene måtte vi selv medbringe.

Da dagen kom, var vi 15-20 plukkere. Fra de fyldte spande blev bælgene hældt i sække

og vejte. Tange skrev op og afregningen var 5 øre pr. kg - men året efter var den 7 øre. Vi rev planterne op, efterhånden som vi plukkede. Efter den tids lønninger kunne der tjenes prænt, hvis man hang i. Plukningen varede tre dage, for ærterne måtte ikke få for tykke bælg. At der var arbejde rygtedes som med jungletrommer.

Hver dag meldte der sig flere og flere, og det var både skolebørn og deres mødre, men også nogle mænd - roesæsonen var jo forbi. Tange sagde stop for at ansætte flere, da der var halvtreds. De der var igang skulle have en mulighed for at få en skilling, nu da marken skrumpede ind. I alt fik Otto Tange 70 henvendelser. Personalets aftrædelsesmuligheder var et hegn eller et krat, og selvfølgelig var man på egen kost - det var ikke høstarbejdere.

En lastbil kørte ærterne til konserverfabrikken, for de måtte ikke stå natten over i sækkene. På fabrikken blev ærterne afbælget i en tromle, maskinsorteret, skyllet og henkogt på dåser. Fabrikken søgte at fordele såtiden og dermed høsttiden for ærterne, så ikke hele høsten kom på en gang. Nogle af plukkerne fortsatte rundt til andre avlere.

Jeg var med i to eller tre sæsoner, så var jeg for optaget af arbejde i fars gartneri. Men såvidt jeg husker, blev arealerne skåret ned under krigen, for det kneb med kørsel, dåser og energi til henkogning etc. Da der atter kom gang i hjulene, blev en ny metode taget i brug. Planterne blev løsnet med skuffejern og langet på lastbiler med læsseforke. Af-tærskning skete på fabrikken. Igen blev der et problem, for arbejdet med skuffejernet var hårdt og sæsonen meget kort. I øvrigt var chaufførerne meget utålmodige; de ville have læs straks, når de ankom.

Udviklingen skred frem og sidst i 50-erne fik

fabrikkerne større kapacitet, fryseanlæg m.m. De tegnede større arealer, og nu kom maskinerne også ind i markkampagnen. Traktordrevne skårlæggere lagde planterne på stribe og en traktordreven transportør førte høsten op på lastbilen. Nu blev det så til en tjans for maskinstationerne. Men havde det regnet 10 mm eller mere, så måtte traktorer hjælpe lastbilerne frem langs skåret. Chaufførerne var vrede over, at der på gaderne i Odense var drenge, som tvang lastbilerne til at bremse op, mens deres kammerater ruskede ærter af læsset.

En tærskcentral for Fyns Konserverfabrik blev placeret på en mark ved Nørre Søby, så blev transporten endnu kortere og adskillige gårde brugte den aftærskede top som god ensilage.

Næste tekniske triumf var den selvkørende, specielle ærtemejletærsker, som høstede lige efter skårlæggeren. På større arealer kunne man se op til fire maskiner i millionklassen - de arbejdede sig langsomt hen over marken for at få en god kvalitet. Lastbiler susede afsted med ærterne, så de af hensyn til kvaliteten kunne behandles på fabrikken inden en time. Når de flyttede fra mark til mark, så var det en hel karavane af mejletærskere, lastbiler og personbiler til at styre det hele. Man høstede nat og dag.

Men al den stordrift var for meget for flere af konserverfabrikkerne. Nu er fabrikkerne i Odense lukket og kun Svendborg og Frigodan i Brenderup fortsætter. Derfor ses der næsten ingen arealer med konserverærter her på egnen. Vi ligger for langt fra fabrikkerne.

Hvilke priser og udbytter landmanden får og fik, har jeg ikke sat mig ind i; men der er jo et stort spring mellem prisen fra marken og prisen i dåser eller frostposer.

Høstgilder

Det er begrænset, hvad jeg kan berette om fortidens høstgilder, idet noget tyder på, at da selvbinderne kom, og mandskabsstyrken blev mindre, så ophørte skikken med høstgilde for alle de deltagende ret hurtigt.

Jeg kan huske, at mine forældre var indbudt til høstgilde hos Hans Christian Hansen på Højgård, da min far hjalp til med at høste imod at låne heste til at pløje m.m. på sit lille

gartneri.

Det var før min skoletid, så mine søskende og jeg blev sendt tidlig i seng, og der kom vistnok en ung pige og sad hos os, mens far og mor var til gilde. Mor har fortalt, at de spiste i storstuen. Den blev lidt højtravende kaldt "Salen". Et år fik man suppe og peberrods-kød, et andet år steg og dessert. Så blev der danset i vognporten. Der var nemlig

bræddegulv til stadvognen og den lille fjedervogn. Køretøjerne var rullet ned i ladeporten. Vognporten var smykket med kornene og blomster. Musikken blev leveret af forhenværende væver Hans Andersen fra Stenløse. Han sad i et hjørne på en lille forhøjning og spillede violin, mest ældre melodier. Forfriskningerne var hjemmebrygget øl - de sidste par år var der pilsner og sodavand. Midt på aftenen var der kaffebord. Sådan var forløbet indtil 1929 og landbrugs-krisen. Så var der i et par år kun et mindre spisegilde og ingen dans. Midt i 30'erne var skikken faldet bort. Måske spillede det også

Mejeriruter og mejerigilder

Fra oprettelsen af Dalum mejeri i 1895 og indtil 1948 var der fra Volderslev og omegn to ruter med kørsel med mælkejunger alle ugens dage til mejeriet i Hjallesø.

Mejeriet ejede de to solide fladvogne, der var bygget til formålet af hjulmanden ved Krat-holm, mens smeden i Volderslev holdt dem vedlige.

Mejeriets bestyrelse udbød hvert år ruterne til lavestbydende blandt mejeriets leverandører. Rute 1 gik fra Eskelund på Lindvedvej, videre ad Bygaden med en afstikker til Toftlund på Ribbjergvej og ad Landevejen (Volderslevvej) til Mejeriet på Mejerivej i Hjallesø. Jens Dahlkild, Bygaden 3, havde hyppigt denne rute.

Rute 2 førte fra ejendommen Højløkke, Stenløse 2. skole, Grønvnæget 11 ad Grønvej, Dahlsvej som den gang hed Damgyden og videre ad Volderslevvej. Denne rute var i næsten hele perioden kørt af Højløkkes ejer, som fra 1934 var Georg Andersen. I snevintre var det ikke altid muligt at køre gennem snedriverne, så måtte man bringe mælken over markerne i slæde eller små vogne frem til landevejen. I de hårde vintre 1940, 41 og 42 havde Dahlkilds medhjælper indrettet et lille førerhus på vognen.

Rute 1 havde elleve leverandører, næsten alle gårde med fra 8 til 20 køer. Når mejeri-

ind, at med de lave kornpriser etc., så syntes man ikke, der var noget at fejre. Det spillede vist også ind, at Højgårds høstfolk var rejst videre, inden man fik arrangeret høstgildet. På Voldgård holdt man dog høstgilder i nogle år længere, her var jo flere karle og piger, men jeg har ingen beretninger om, hvordan det gik til. Der var vist noget med grammo-fonmusik.

bestyreren hver måned havde afregningen klar, hentede en af gårdejerne på skift beløbene og indbød rutens andre leverandører med damer til aftenspisegilde. Efter måden blev konvolutterne med beløbene delt ud, og så blev der spillet kort. Havde en af rutens gårde haft en familiebegivenhed,

Mælkekontrollen med vogn i marken

hvor alle kollegerne havde været budt med, nøjedes man med aftenkaffe, når det faldt sammen med mejeriomgangen. Det passede med en årlig selskabsrunde blandt de elleve; men skikken faldt bort med mejeriets overgang til afregning via bankkonto omkring 1940.

Gildet faldt også bort et par gange, hvor der var mund- og klovesyge. Ved mejerigilderne blev byens anliggender drøftet, så gilderne afløste på en måde stævnesamlingen.

Rute 2 havde flere ejendomme med små besætninger, så der havde man ikke samme skik. Her fik mælkekusken udleveret konvolutterne på mejeriet. Når han på hjemvejen standsede ved en gård eller et husmandssted lagde han konvolutterne under en aflæsset spand, og her lå pengene til spandene blev hentet ind. Højest sandsynlig er de her beskrevne skikke ikke meget forskellige fra traditionerne på andre mejerier.

Flere steder var det almindeligt, dersom ruten passede i størrelse, at tilbuddet pas-

se med en medhjælperes årsløn. Så havde gårdejereren gavn af karlen resten af dagen, men han måtte jo lægge heste og hestesko til.

Fra 1948 og en tre-fire år frem kørte vognmand Thomsen med en lastbil flere ruter. Derefter kørte Aksel Lundsgård, Grønvej 100 med traktorkøretøj, indtil Fyns Mælk indførte tankvogne. På det tidspunkt var adskillige ophørt med at have køer. I dag er der ikke flere mælkebesætninger i Stenløse sogn.

Arbejdet i roerne

Roerne synes. Asta og Rasmus Hansen, Kronborg på markvandring, ca. 1950

Jeg kan ikke skrive om mine egne oplevelser af roearbejdet, idet jeg kun som ældre har deltaget i den sene efterhakning og som yngre i et par timers optagning med gaffel. Så denne beretning er blevet til på grundlag af mit nære naboskab til landbruget og kendskab til nogle roearbejdere.

Priserne på akkordarbejdet kender jeg ikke noget til, men arkivet kan sikkert få oplysninger hos SID og deres arkiv i Odense. Akkordsatserne for roearbejde hvilede i 1930-erne på en overenskomst mellem Landbrugets Arbejdsgiverforening og Dansk Arbejdsmandsforbund. Disse satser blev for

sukkerroernes vedkommende fulgt af de fleste, også af landmænd og arbejdere som ikke havde overenskomst. Det skyldtes blandt andet, at De danske Sukkerfabrikker havde en ordning med staten om ordnede prisforhold på hjemmemarkedet og statens medvirken ved eksport ved den tids tosidede handelsaftaler. Staten forlangte derfor overenskomsterne overholdt.

Arbejdsgangen begyndte, når vårsæden var sået, så var det roernes tid. Det var dengang ca. 10 dage senere end nu. Den vinterpløjede jord blev harvet bedst muligt alt efter markføret. Harverne og såmaskinerne var

hestetrukne. Den tids såteknik medførte, at de unge planter stod tæt. Derfor måtte man tidligst muligt i gang med at udtynde dem, og radrenseren kom i gang, så snart man kunne se rækkerne tydeligt. Radrenseren var torækket til en enspænderhest. Mindre ejendomme havde en enrækket.

Med en vis øvelse kunne roeplanterne tyndes med roehakkens jern, så de stod enkeltvis med et jerns bredde imellem. Men dag for dag blev det sværere at skille dem. Så tyndede man groft med hakken og derefter ned på knæ og tynde efter. Man kunne tjene en bedre dagløn, når man forlængede arbejdsdagen både morgen og aften. Blev jorden ællet af regn, måtte man holde pause, men roer og ukrudt groede videre og sinkede arbejdsgangen.

Vel igennem de aftalte akkorder blev der hakket anden gang mod ukrudt. Endnu en radrensning, og så blev der hakket tredje gang, og også den omgang var akkord aftalt, men var der slemt med ukrudt, måtte der en særlig akkord til.

Roerne voksede bedst, når ukrudtet blev bekæmpet rettidigt og næste års afgrøde blev også mere ukrudtfri efter en god og ren roemark, man kunne jo ikke sprøjte for ukrudt. Foderroerne blev passet på samme måde, men man tog sukkerroerne først for at få tyndet de mere spinkle planter først.

På mindre gårde dvs. 20 til 50 tdr. land og med mindre sukkerroekontrakter var det almindeligt, at gårdens karle og evt. fodermesteren kunne nå at passe roerne uden mandskab udefra. Hver karl tyndede og hakkede et aftalt areal for sin faste løn daglig, og han skyndte sig med det, for så kunne han hakke roer på akkord resten af dagen og i fritiden. Det gav et godt tilskud til den faste løn, og roerne blev tyndet til tiden. I Volderslev var det ikke almindeligt, at gårdens piger deltog i roearbejdet, bl.a. fordi roemarkerne lå så langt fra gårdene.

Gifte fodermesterpar deltog ofte i roearbejdet, men de måtte hjem til malketid. Større gårde havde som regel de største sukkerroekontrakter. Foruden gårdens faste husmænd og deres koner, blev der ofte antaget ekstra folk, og det var tit ægtepar med skolebørn. På herregårde kunne man se 20-30 roearbejdere i gang og ofte sammen med større børn.

Hegn og mergelgrave udgjorde toiletterne.

Læskure til pauser fandtes ikke hverken sommer eller efterår. Blev arbejdet forsinket på grund af dårligt vejr, søgte man arbejdskraft fra byerne, men arbejdsløse som var uøvede og ikke havde gummistøvler og regntøj rykkede nødtigt ud. Så søgte de store gårde om at få soldater ud på roeorlov.

Sæsonen for optagning begyndte omkring 22. september, og de mindre gårde ville helst være færdige før 1. november, for så kunne man udbetale sommerlønnen og akkorder samtidig. Man skiftede måske også til en ny karl. Større gårde kunne være nødt til at fortsætte til omkring 1. december, alt efter vejforholdene. Sukkerkogeriet i Odense modtog ofte de første roer de sidste dage af september og kampagnen varede undertiden til midten af januar.

Først blev roerne løsnede med en enrækket roeløsnere - enspænder. Ekstra fast jord kunne kræve tospand. Roeløsnere havde to dybtgående tænder på hver side af roerækken. På husmandssteder og små gårde brugte man en kortskaftet gaffel med to tænder. Man tog fat med venstre hånd om roetoppen, gafflen tæt ned langs roen og vips op kom den.

Efter at roerne var løsnede, tog man fat i to roetoppe, hev roerne op og bankede dem to-tre gange mod hinanden og kastede dem hen på en lige række og gik siden i gang med at aftoppe dem med den skarpe huggekiv. Roerne blev kastet i små dynger passende til et stop med hestevognen, når de skulle læsses med roegreb. Hver akkordarbejder fik sine rækker løsnede og afmærket, hvis der var flere om marken. Hvor det var mand og kone evt. med børn, fulgtes de ad på akkordstykket. (På fynsk kaldtes et akkordområde for et "bytte".)

Når et akkordstykke var færdigt, læssede gårdens karle roerne op på kassevognen og læssede dem igen af oppe ved den faste vej, hvor lastbilerne kunne hente dyngerne, igen med håndlæsning. Eller de blev med hestekøretøj kørt til et ladespør som f.eks. det ved Lindvedgård den dag, hvor man havde bestilt banevogn. Nogle gårde nær Odense kørte selv ind til fabrikken på Middelfartvej med hestevogne. Den sidste kørte i 1946, men lastbilerne overtog hurtig den transport. De roer der blev leveret sent lå i store dynger ved vejen og måtte dækkes med halm mod frosten. Dengang tålte de lidt frost. Med nuti-

dens dialyseudvinding tåler de slet ikke frost og tø.

Foderroer blev lagt i kuleform og dækket med halm og jord. Det blev en stor lettelse, da man omkring 1960 fik mulighed for at

Der læsses roer på Rønnegård, ca. 1940

Nye tider for roedyrkingen

I fyrerne ændredes fremgangsmåder og vilkår ikke meget. Dog blev det fra sidst i fyrerne almindeligt at udnytte roetoppen helt eller delvis til ensilage. De første år blev toppene fyldt i en beholder og overbruset med en ganske svag svovlsyreopløsning for at hindre gæring. Senere kom der topsnitte, som var stationære. Men især da grønthøsterne kom frem, blev der lavet større beholdere og bedre ensilage uden syre. Hist og her ses de halvgrimme beholdere endnu, men ofte er de ude af drift.

Sidst i fyrerne demonstrerede Karup Maskinfabrik en hestetrukken slædeoptager, som uden forudgående løsning skubbede roerne op og efterlod roerne i række på jorden. Nu blev toppen stødt af med en håndafopper med et skarpt skær og en bøjle på skaftet som et skuffejern. Senere blev de læsset med greb og finsnittet ved ensilage-

dække med plast over halmen.

På fabrikken blev roerne læsset af med håndkraft. De første lastbiler med tippelad tippede lige ned i skyllebassinerne. Roeaf-faldet gik retur til gårdene til foder for køerne.

Det blev læsset i jordkuler og cementkummer. Noget af det blev holdt i reserve til evt. sommertørke. Når vinden var i vest lå den sødlige, lidt brankede lugt af sukkerudvindingen over et bredt bælte af Odense, men kun få gjorde vrøvl over det dengang. Det lugtede jo af produktion, beskæftigelse og dermed penge.

beholderen. Da gårdejerne så slædeoptageren demonstreret, løb de om kap for at komme først til telefonen for at bestille én. Så nu ændredes efterårsarbejdet hurtigt og radikalt. Der var heller ikke så mange, der ville arbejde på den gammeldags måde, og akkorderne gled helt i baggrunden. Så fulgte en roterende optager, som rensede roerne og dumpede dem på vognen, for nu havde landmændene traktorer. I dårligt vejr var traktorerne imidlertid for svage, og den roterende optager blev blokeret af mudder.

I 1960-erne blev der færre landmænd og færre malkebesætninger, og dermed færre foderroer. Ca. 1970 fik man bedre traktorer og bedre optagere, som nu alle var med selvløsning. Grønthøsterne havde kraftoverføring fra traktoren, så toppen kunne snittes og læsset mekanisk på vogne med hydraulisk tippaanordning. Mange gårdejerne

foretrak efterhånden majsensilage lavet af maskinstationen. Her blæste grønthøsteren toppen ud til nedpløjning i marken.

Fra ca. 1990 har maskinsationerne overtaget det meste af optagningen her på egnen med traktorer, der kan arbejde med 3 rækker ad gangen og blæse toppen væk og lægge roerne op i et magasin, inden de tømmes over i gårdens vogne. De vogne kører dem til læssepladsen, hvor vognmanden med sin traktordrevne jordrenser, slår jorden af så kun de afrensede roer køres på fabrikken på anhænger eller med lastvogn.

Der eksisterer endog selvkørende maskiner, der kan tage seks rækker roer op ad gangen, og det er mærkeligt at se på for mennesker, som har gået og trukket roer op med håndkraft én ad gangen.

Nu har vi set på roeoptagningen, men lad os vende tilbage til såningens og rensningens udvikling.

Såteknikken blev efterhånden forbedret, så roerne kunne så's tyndere. Den største forbedring skete, da sukkerfabrikkerne fandt frem til, hvordan de kunne slibe de trefirekornede frøkapsler fra hinanden, så roefrøene kunne så's enkeltvis, og så var planterne langt nemmere at tynde. Akkorderne blev tilpasset de nye forhold.

Ca. 1970 kom det næste skridt med præ-

En tidligere roearbejders erindringer

En af mine venner har givet mig en beskrivelse af hans forældres og hans eget og søsterens arbejde i roerne - forår og efterår. Fra de var en otte-ni år, hjalp de forældrene med at tynde roerne på de skolefri dage. Da de blev lidt større, hjalp de også efter skoletid. Faderen og moderen tyndede ud, til der stod blokke på en 3-4 planter. Børnene kravlede bagefter på knæ og tyndede færdigt iført tilklippede gamle bukser. Det fremmede gevaldigt på akkorden, når de voksne kunne bruge hakken uden at finhakke, især de første 3-4 dage. Det var almindeligt, at man forsømte et par skoledage den første uge, men der var ikke officiel roeferie om foråret. Mens de var små, holdt de op før forældrene, som ofte lavede en lang arbejdsdag. Børnene kunne tjene til en brugt cykel, så de

cissionsmaskinerne, som ofte kom fra maskinstationerne. De placerede frøene nøjagtig med den afstand, som passede til normal udyndingafstand. Radensere der klarede 8-10 ræk-ker vandt også frem.

Derefter forsvandt lugearbejdet, idet man fra engang i 60-erne kunne sprøjte mod ukrudt. Landmændene må nu nøje overvåge gunstige vejforhold og overholde doseringen af ukrudtsmidlerne for at opnå det bedste resultat. Bladlus og andre skadedyr kan også spøjtes væk. I de senere år har man også fået reduceret nogle af bivirkningerne ved sprøjtningen.

Lad os håbe på yderligere forbedringer, for de mange, som råber op imod sprøjtning, må gøre sig klart, at bekæmpelse af ukrudt med hakkejern er dyrt. En løsning siges at være sort arbejde eller frivilligt arbejde fra sportsforeninger til en løn, der kan gå ubeskattet i foreningens kasse.

Små arealer, som en landmandsfamilie selv skulle kunne passe, er heller ikke løsningen, for sukkerfabrikkerne tegner ikke så små kontrakter. Højere sukkerpris kan heller ikke bringe balance i regnskabet, for der er rigeligt med billig sukker på verdensmarkedet, så det hele kan nemt ende med, at produktionen forsvinder til udlandet.

efter tiårsalderen kunne cykle til og fra skole for at hjælpe til hjemme et par timer. Fra elleveårsalderen svingede de selv hakken. Lektier og regneopgaver måtte vente, til de havde bedre tid, og her var det nyttigt med vinterens repetition.

Fra elleveårsalderen hjalp de også til om efteråret. Iført gammelt overtrækstøj bankede drengen og pigen roerne mod hinanden, mens forældrene toppede af gående foroverbøjet eller kravlende på knæ. Oftest var roetoppene våde til henad middag og i fugtigt vejr hele dagen. Så blev børnene våde og beskidte helt til skuldrene. De havde madpakke og kaffe på termokande med for ikke at skulle trække det våde og snavsede tøj af og på igen hjemme i frokostpausen. Sent på sæsonen kunne det hælde, at leverpostejmaden var frossen.

Mod aften cyklede deres mor hjem lidt før de andre for at tænde op i komfuret og begynde at lave mad. Når det mørkede kom alle hjem - børstede det værste af ydertøjet, som blev hængt til tørre nær komfuret. Så vaskede man sig, men hænderne forblev mørke og sprukne af roesaften fra roetoppene. Man nød frikvarteret inden maden var færdig, og bagefter gik man næsten lige i seng. De mindste havde fri om søndagen i forårstiden. Forældrene holdt også fri om søndagen i efterårsperioden.

Hvis det var lidt blæsende, så roerne var tørre, var det fristende at arbejde længe om

aftenen.

Årsagen til at familien sled sådan i roerne var, at der var mulighed for at tjene mere end en almindelig dagløn; men det spillede også ind, at dagpengene under arbejdsløshed var så lave, at man måtte søge at skaffe sig nogle penge til at stå imod med, hvis vinteren blev lang med mange ledighedsdage. Arbejderbeskyttelse var der officielt. Børn måtte ikke hugge roetoppe af, men min ven snød og toppede af, fra han var 13. Mange ældre har den dag i dag ar efter roeaftopning.

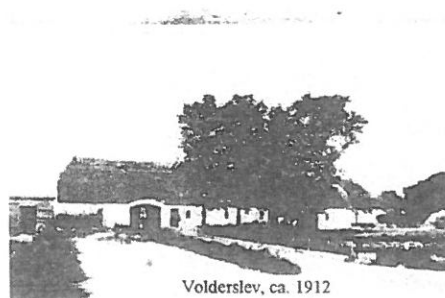
Tøbrud i Volderslev

Kobmanden Volderslev, ca. 1912

gang en drive var fjernet, skyllede nye vandmængder ned mod landevejen. Da det blev mørkt, blev der trods mørkelægning hængt advarsleslygter ud ved købmandsforretningen og på Dahlsvej vest for oversvømmelsen. Dagen efter regnede det kraftigt, og vandet begyndte at løbe over landevejen. Fra alle indkørsler og fra Ribjergvej kom også anseelige vandmængder, så Bygaden var en rivende strøm.

Samtidig var den gal ved Lindved å. Mølle-dammen og møllekanalen var spærret af tyk is og snedriver. Da store mængder tøbrudsvand strømmede til, gik det galt, dér hvor de høje diger fører kanalen over engdraget ved gartnerierne. Diget blev revet op, og det meste af åens vand fossede ned i engene. Det var selvfølgelig i vestsiden, så den

Volderslev, ca. 1912

snævre underføring under kanalen slet ikke kunne tage vandmasserne. Efterhånden samlede der sig en "indsø" fra Bramstrups mark næsten til Lindvedvej 36 og helt tilbage til Fåborg Landevej med bølgetoppe i den

stride blæst.

Pludselig skiftede billedet, regnen ophørte og det blev koldere. Den meste sne var smeltet, og markerne sugede op. Omsider tøde Bygadens kloak op. Dammen vest for landevejen svandt hurtigt, og Bygaden blev atter farbar. Dog gik der adskillige dage før "indsøerne" forsvandt, og Stenløse-Fangel kommune måtte lade brønden til drikkevand ved Dahlsvej 150 pumpe ren og rense den op.

Efter genvordighederne i 1942 lod amtsvejvæsenet en ledning af rigelige dimensioner føre under Fåborg Landvej/Volderslevvej, men ned ad Bygaden var det stadig det gamle kloaksystem, så i 1947 var den gal igen. Atter kom store snemasser på tværs af vejene og pludselig blev det mildt vejr og strålende sol. Denne gang blev "dammen" vest for landevejen knap så stor, fordi vandet blev presset under landevejen. Men da gadeafløbet atter var bundfrosset, stod vandet op i en vandsøjle på ca. 1 meters højde fra den første gadebrønd ved Bygaden 1, og derfra fossede det ned ad Bygaden, og nogle steder stod det mere end knædybt. En niårig dreng, Uffe Tange fra Lindegård, fandt et gammel dejtrug fra 1800-tallet frem. Hurra det var tæt, det flød. Fat i en

Snerydning i Volderslev før 1953

Med mine egne erindringer som hovedgrundlag og et løseligt kendskab til love og bestemmelser og deres indflydelse på praksis vil jeg berette lidt om forholdene omkring snerydning på kommunevejene og amtsvejene ved Volderslev. Mine erindringer om emnet når tilbage til 1929 og handler om den tid, hvor biltrafikken endnu ikke var så omfattende. Vi når også til tiden under 2. verdenskrig, hvor biltrafikken næsten var et særsyn for at slutte af med de år, hvor trafikken øgedes voldsomt, og hvor moderne maskinkraft afløste hånd- og hestekraft.

I de kommunale arkiver findes sikkert en del materiale f.eks. med de årligt udarbejdede lister om udskrivning af snemandskab m.v. Snekastningspligten var den sidste rest af de pligtkørsler og pligtarbejder, som i fortiden var pålagt kommunens grundejere. Snekastningsloven af 1936 pålagde amterne at erstatte pligtarbejdet med hyret mand-

stage og noget, som kunne bruges som pagaj. Sejle op ad åen, sejle nedad igen. Det blev til nogle herlige ture. Han opfordrede sin far til at lave en rigtig båd med årer til næste år. Men jo værre det går, jo hurtigere

Volderslev ca. 1912

får det ende.

Da marken og kloakken tøde op, var det værste overstået. Så fik amtsvejvæsenet og Stenløse-Fangel kommune i forening lagt en større afskærende ledning forbi Dahlsvej 151 og til engdragets afvandingsrende. Derfor har Volderslev ikke længere den slags problemer. Et nyt ledningssystem i rigelig dybde er udført af Odense Kommune, så nu forsvinder smeltevandet hurtigt.

Skab. Samme lov stillede dog landkommunerne frit, om de ville fortsætte med pligtarbejdet eller hyret mandskab. Stenløse-Fangel kommune valgte at fortsætte med pligtarbejdet til ca. 1951. Før 1936 var landsbyerne langs amtsvejene forpligtet til at rydde amtsvejene, før man satte mandskab på kommunevejene. I den hårde og snerige vinter 1928-29 føg landevejen til gentagne gange. Amtsvejen var dengang meget smalle end idag, og der gik adskillige dage inden man kunne begynde på kommunevejene.

Arbejdspligten var fordelt efter hartkornskriteriet, således at Voldgård skulle stille med 4-5 mand. Volderslevgård med 2-3 mand og gårde med 60 tdr. land stillede med 2 mand o.s.v. i faldende takt med jordtilligendet. Gartneriet Bygaden 11 med knap 3 tdr. land skulle stille med én mand en halv dag, når en gård havde haft 2 mand ude i 2½ dag.

Derefter var der pause et par dage, mens gårdene fortsatte til alt var farbart. Efter tur stillede de største gårde tre heste til at trække sneploven, og hvis driverne var særlig store sattes to spand for.

Også efter tur to år ad gangen var en gård-ejer udpeget som snefoged til at forestå arbejdet med at tilse om vejene var farbare og indkalde mandskabet. Den gård, som havde kørslen med mælk til Dalum mejeri, var altid fritaget for at stille med heste. Ejen-dommen Ribbjergvej 100 var fritaget imod at holde et spor farbart ad sin private vej, så landposten kunne slippe igennem til Hjalles Torp.

Hverken snefogeden eller mandskabet modtog noget vederlag uanset hvor mange dages arbejde, der blev udført. Men gård-ejerne var indstillet på at lade udføre pligtarbejde fremfor at betale mere i skat til hyret mandskab. Markarbejdet lå alligevel stille i frostperioder.

Gårdens karle fandt i begyndelsen arbejdet afvekslende fra arbejdet med brændehugning og tærskning. Væredede snekastningen mange dage, følte det mere surt og ensformigt.

Som oftest ventede man ved snefald med at sætte arbejdet i gang til fygningen stilnede lidt af. Havde natten givet godt med sne, ringede snefogden rundt eller sendte karlene ud til de husmænd og andre, som ikke havde telefon. Alle skulle stille kl. 9

Snekastning ved Vangeledgård ca. 1930

ved smedien. Smeden og hans svende var fritaget for arbejdet på vejen imod at vedligeholde sneploven og opbevare den. Nogle mødte lidt før 9 med rust på skovlen. Den blev varmet i essen og gnedet med en stump stearinlys for at slippe sneen.

Hestene var spændt for, klokken blev ni, alle mødt. Så mange som der var plads til satte sig på ploven for at tynde ned og afsted gik det i småtrav. Sneploven bestod af to bord og et tværbord med to styrestænger og et par siddepladser. Den dannede en trekant,

som skubbede sneen til begge sider. Altsammen træ med en jernskinne nederst. Lå sneen tykt, blev et smallere træbord sat i. Vejen blev farbar i et spor, men hist og her skovledes en udvidelse, så to køretøjer kunne liste forbi hinanden. Mødte man driver, som ploven ikke kunne magte, gik mandskabet frem to og to og fik hver et stykke at skovle ud, og når man var forbi stedet, som samlede driver, vandt ploven frem igen. Damgyden dvs. Dahlsvej og Grønvej blev taget først, og man vendte ved Lundsgård. I 1940 blev strækningen forlænget til vejgaflen ved Vangeledgårdsvej og Stenløse Bygade. Om eftermiddagen gik det ad Lindved til, dér vendte man ved Svendborgvej. Tilsidst kom Ribbjergvej. Vi drenge syntes, at det var vældig spændende, især hvis vi kunne knibe os til en plads på sneploven.

Årstallene 1937 og isvintrene 1940, 41 og 42 samt 1947 står som særlig drøje med hård kulde og store snefald. Man måtte mange gange helt undlade at spænde for sneploven, men alene skovle sig ind på driverne i dagevis. Ofte satte en ny fygning ind, før arbejdet var færdigt. Så måtte man om igen. F.eks. var der i januar 1941 kraftig snefald og fygning en nat. Henad morgen satte et stærkt isslag ind, så ophørte fygningen, men isslaget fortsatte, så mandskabet blev overisede på huer, skuldre og ryg, men det hindrede, at de blev gennemblødt - og hvor var sneklodserne tunge. Den vinter var snefogeden, Otto Tange, på eftersyn eller arbejdsledelse i 50 dage!

Kun en enkelt gang har jeg set byens sneplov på landevejen, vistnok i 1930. Amtsvejvæsenet opdagede hurtigt, at bilsneplove kastede sneen bedre ud til siden og kom nærmere til asfalten. Det var faktisk meningen, at træsneploven skulle levne lidt sne i bunden til kaneføre, men ak bildækkene ødelagde kaneføret.

Kommunevejen var dengang noget smallere end nu. Kun Volderslev Bygade var asfalteret fra 1937, men flere steder var der grøftevolde med stynede popler, som div. vejudvidelser nu har fjernet. Men poplerne fangede sneen og gjorde det vanskeligere at kaste sneen ud til siden. På fynsk hedder det at øse sne.

I 1951 forsøgte man spænde to traktorer for, men de trak ikke ens, så det gik ikke særlig godt.

I 1952 gik Stenløse-Fangel kommune over til aflønnet mandskab og snefoged, idet der nu var så mange i den voksende bebyggelse, som var på arbejde og ikke kunne møde eller skaffe afløser. Dertil kom, at gårdene med traktorer havde mindre mandskab om vinteren. Vinteren 1951 gav tætte snefald med store driver både i januar og februar måned. Snefogeden Aksel Lundsgård hyrede alle ledige, plus karlene fra gårdene og gartnere, og hvad der ellers var at få fat i. Laurits Vognmand fra Fangel havde nok at gøre i den anden ende af kommunen med sin sneplov, så Lindvedej og Dahlsvej var delvis lukket i 3 dage. Ri-

Vinter ved Stenløse Skole, ca. 1925

bjergvej var helt lukket. Da skovlerne var trekvart færdige, slap sneploven omsider igennem og ryddede de sidste driver på 1 time. Så udvidede kommunen i nogle år brugen af sneplove, og da vognmændene fik endnu større biler, og gravetraktorer kunne tages til hjælp, har vi ikke siden haft så alvorlige samfærdselsproblemer. Så 1952 var det sidste år, man så de store hold med skovle.

Nå, var man barn dengang, kunne man jo redde sig en skolefriday, når vejene og skolestien var spærret, og i stedet grave sig en snehule på vejen, inden der blev ryddet.

Bystævne og fortove

Ved anden lejlighed har jeg omtalt bylavet i Volderslev. Her skal jeg omtale et par af lavets opgaver. Som fælleseje rådede bylavet blandt andet over en lille grusgrav overfor Lindvedvej 16. Man havde også et par lergrove, som førhen blev brugt til byggeri og lergulve desuden havde man noget jord til fællesgræsning. Når et areal blev solgt, fik lavet penge i kassen. Dertil kom nogle små bøder.

I 1884, da kommunen førte bygaden lige igennem gadekæret, blev det samtidig besluttet at flytte bystævnet fra pladsen ud for nr. 6 ved Lindegården til nuværende plads ved Ribbjergvej. Der blev hugget en sten til for hver gård i bylavet med ejerens initialer og

årstallet. Ni lindetræer og en hæk blev plantet, alt blev bekostet af kassen.

Langs Bygaden løb en åben rende, som med et rør under Landevejen afvandede Damgyden og Dahlsvej. Den førte ved tøbrud vandet væk fra vejen, indkørslerne og gadekæret for at ende i engene. Den var tør om sommeren, hvor børnene løb og legede på bunden under den vilde kørvel. Sådan har Marie Hansen fra Højgård i nr. 7 fortalt.

I 1913 var der midler i lavets kasse og sparekassebog - beløbet kender jeg ikke, men man havde penge til at rørlægge renderen og anlægge fortov med kantsten fra landevejen og til Enghavegård i nr. 10. Ud for Rønnegård og smedien blev der også

lavet fortov, så fulgte gadekæret og bystævnet, resten af vejen langs Lindegård og nr. 8 var for smal til et fortov på nordsiden.

Derefter var 1.000 kr. på sparekassebogen med et renteaftak på 35 kr. Renten blev brugt som løn til en mand, som skulle holde fortov og bystævnet i orden hver 8. dag med rive og skuffejern fra april til november. Der blev ikke ryddet for sne.

Den første mand der havde tjansen var den ældre tømrer, Niels Jakobsen, Bygaden 9.

Jeg har ikke talt med nogen, som huskede møder på bystævnet, så de er nok faldet væk før 1910. Men da Niels Jakobsen sagde op i 1930 på grund af alder, forsøgte man at genoplive fortidens tradition. Bymændene skulle samles på stævnen og drøfte tilbudene.

Tømrerens søn, Oskar Jakobsen, som et par år før var flyttet hjem til sine forældre sammen med sin egen familie, var den eneste, som gav tilbud, idet han ville lade sine drenge i skolealderen hjælpe til.

Den aften, der skulle holdes møde, mødte kun oldermanden: Anders Chr. Larsen fra Kjærsgård og Oskar Jakobsen. De stod ved et af lindetræerne og ordnede aftalen, mens byens børn legede på stenene. Vi sagde aldrig bystævnet, men stævnen, og det var det sted, hvor vi børn mødtes og legede eller spillede rundbold. Siden har ingen søgt at genoplive den mødetradition.

Da Oskars drenge sluttede skolegangen ca. 1937, sagde Oskar op. Næste mand blev Valdemar Larsen fra købmandsforretningen i nr. 8. Da lønninger og priser i de følgende år steg, blev det også nødvendigt at yde Valdemar en bedre løn. Det blev ordnet ved at hæve af sparekassebogens hovedstol. Da

man havde tømt bogen, passede det med, at Valdemar ville holde op på grund af alder, ca. 1948-49.

Derefter traf oldermanden aftale med Stenløse-Fangel kommune om, at den overtog pasningen. Når vejmand Rasmus Banke havde revet fortovet pænt, jagede han børnene ud på asfalten, så hans arbejde kunne forblive synligt. Vistnok i 1952 blev den sidste fælles opgave løst. Gårdejerne enedes om at fjerne den vantrevne hæk på bystævnet og sætte en rand af sten fra træ til træ.

Da vi i 1970 kom i storkommunen, overtog gartnerafdelingen bystævnets vedligeholdelse, og kyndige folk gav lindetræerne en stærkt tiltrængt beskæring og holder det pænt hele året. På samme måde gik det ikke med fortovet, som vejafdelingen overtog.

Børn i leg ved bystævnet

Fællesejet var blevet ophævet imod, at fortovs-kanten blev fornyet. Nu er det overladt til grundejerne at passe fortovet, men forsømmelser påtales ikke, og kommunen holder fortovet udfor markarealet overfor nr. 6 til 10, men det meterhøje ukrudt høstes kun et par gange hver sommer.

Et par bierhverv

Blandt de ekstra bierhverv, som Valdemar Larsen fra købmandsforretningen i nr. 8 påtog sig, var efter elværkets ophør at læse målere af for transformerforeningen en gang om måneden. Jeg husker, at han kort bankede på døren, og så gik han straks ind og til venstre og op på loftet og aflæste måleren. Derefter kun et bank på køkkendøren, kom ind, hilste kort - det hele var som en embedsmand i funktion. Han

satte sig, skrev i bogen og meddelte den sum, som skulle betales, fik pengene og sagde kort farvel. Ofte havde han en halvlang pipe i munden.

En anden tjans havde han, før det blev almindeligt med bil på gårdene. Det var at gøre en stadsvogn og et spand heste klar, når der skulle køres til bryllup, begravelse eller noget andet højtidligt. Vognen blev pudset, så den skinnede, ligeså seletøjet, nogle

havde endda hovedtøj af sølvplet. Hestene blev striglet blanke, mankerne friseret og hovene blanket. Fast takst en krone pr. ekipage og traktement. Han kunne nå op til tre pr. dag, så det gav mere end den dagleje, han forlangte før 1915.

Børnearbejde

Mange børn tog i 30'erne og 40'erne del i arbejdet, enten deres forældre gik på arbejde for fremmede eller havde et mindre landbrug eller gartneri.

Det var i 1930'erne også almindeligt, at piger og drenge fra de mindre landbrug lærte at malke med håndkraft fra de var ca. 12 år, for så kunne de kunsten, hvis de fik plads på en gård efter konfirmationen. Dog var det ikke længere almindeligt, at de piger, som fik plads på en gård, skulle være med til at malke.

Børnenes deltagelse i høstarbejdet var en selvfølge på landbrug af alle størrelser, når ellers børnene havde kræfter til det. Store drenge lærte at køre et spand heste af deres far eller karlen på gården.

Skoleordningen med undervisning hver anden dag gav børnene mulighed for at hjælpe til hjemme. Traditionelt var pigerne med i husholdningen og drengene ude i landbruget eller gartneriet m.m. Desuden var der mange drenge, som selv fandt en tjans ved meget forskelligt såvel kortvarige som mere langvarige jobs.

Den endnu velkendte opgave at bringe søndagsaviser ud var der jo også den gang. Omdeling af Fyns Tidendes søndagsavis indbragte 10 øre pr. stk., men så skulle den også afhentes på Hjallesø Station. Fyns Stiftstidende blev bragt ud alle ugens dage af en dreng fra Stenløse eller Lindved, for i Volderslev var der kun et par abonnenter, og det var for lidt til en selvstændig rute. Ofte var en dreng eller pige kun ni-ti år, når de begyndte som afløser for større søskende.

Mælkehandler Palmvig, som kørte en rute i Skt. Klemens, Stenløse, Volderslev og Lindved, havde gerne en dreng med, som løb ind til kunderne med den faste ordre og tilbage med de tomme flasker. I 30'erne kørte Palmvig i bil og i krigsårene med hestevogn. Det

At kalke længer og stolpe bindingsværk af var også blandt hans mange gøremål og selvfølgelig høstarbejde, men roearbejde påtog han sig kun undtagelesvis og aldrig om efteråret.

samme gjaldt bagermester Johansen fra Skt. Klemens, hvor en af hans drenge senere gik i bagerlære i Fangel.

Om andre forretninger i Skt. Klemens har haft bybude eller skolepiger i huset ved jeg ikke. Men i Dalum og andre steder var det almindeligt. Købmand Dybmose i Volderslev klarede sig i mange år uden hjælp, men i de sidste år omkring 1950 havde fru Dybmose en pige på 13-14 år som medhjælper også bag disken til at ekspedere.

Det var jo en given sag, at børnene fra de mindre landbrug hjalp til med alt muligt i køkkenhave, mark og stald, det vil ikke være muligt at beskrive alle detaljerne. En enkelt ting skal dog med: Arbejdet med kartoflerne. Lægningen om foråret foregik med plov i marken eller med spade i køkkenhaven. Når optagningen skulle ske om efteråret blev kartoflerne pløjet op eller med en hestetrucken optager lagt i række ovenpå jorden. Derefter blev de samlet i spande og læsset på vogn. Nogle steder havde man det system, at den familie der samlede op fik hver femte række, når man samlede efter plov, og hver syvende række når det var efter optager. Men det system brugte man kun sjældent her i sognet.

Enkelte gartnerier havde også drenge og piger til at plukke bær eller luge og hakke. Nogle gartnere brugte også større børn i sæsonen til at tynde ud blandt nellikeknopperne og crysantemummerne og lignende. Ved æbleplukningen var det kun de større børn, der fik en tjans, for de skulle jo have en vis størrelse for at nå op i træerne uden for megen flytten stige. I krigsårene hjalp man også med ved at vende og stakke tørvene om forsommeren, og om eftersommeren var der arbejde med at "sy" tobaksbladene på snore og hænge dem til tørre.

Lønforholdene står mig ikke klart, men der

var tale om forskel i aflønning afhængig af kræfter og dygtighed. Med nutidens målestok var det kun småbeløb, men de penge betød noget for familierne, så de indgik i husholdningen.

Hjemme i mine forældres gartneri måtte vi søskende selvfølgelig også hjælpe til. Mens vi var små, havde far - især om forsommeren - en dreng til forefaldende arbejde på de dage, hvor der ikke var skolegang. Men så snart vi var store nok, måtte vi hjælpe til med at luge og udprikle småplanter i drivbænkene. Vi lå på knæ på en sæk på et brædt ud over prikledet for at nå langt nok. Så fulgte arbejdet med at luge gulerødder og plante porrer og kål på marken. Mine søstre hjalp også en del til, men ellers var det især min bror og jeg der tog fat.

Der var også meget arbejde med hakkejern imellem småplanterne i marken og en særlig travl periode var jordbærsæsonen. Men uanset travlhed blev havegange, indkørsel og gårdsplads luget og revet hver lørdag eftermiddag.

Far passede mest selv arbejdet i de små drivhuse. Vi begyndte først at hjælpe til med agurker og tomater, når vi var blevet så store, at vi kunne se frem til en læreplads som gartner.

Om efteråret blev der samlet kartofter og taget gulerødder op m.m., ligesom der var meget gravearbejde med greb mellem jordbær, hindbær og frugttræer.

I den kolde vintertid blev der ikke stillet så store krav til os, men far var altid selv i sving.

Vi hjalp til med at save og kløve brænde til husholdningen. At rydde sne på gårdspladsen og i indkørslen var mere en leg end en pligt.

På skoledage havde vi fri, når vi kom hjem ved halvfjerdelen. På de skolefri dage lagde mor megen vægt på, at lektier og regneopgaver skulle laves om morgenen, før vi gik ud for at hjælpe far. Både de som havde arbejde og andre var vist tilbøjelige til at udsætte skolearbejdet længst muligt. Ind i mellem havde vi dog fri til at bygge nogle spændende huler, og hvad opfindsomme drenge ellers kunne finde på.

Det at komme til at lave noget praktisk arbejde på de skolefri dage, var for flere af de store drenge et lyspunkt, for de var ikke alle lige begejstrede for bibels- og danmarkshistorie m.m. Nogle følte også, at i det praktiske arbejde lå udfordringen til dem. Det var jo heller ikke så ensformigt, som det industriarbejde man har udsat børn for i andre lande, indtil EU-bestemmelserne har søgt at få det til at forsvinde. Vi skal være glade for, at det kolde, våde og slidssomme arbejde i roemarken er slut, og at mindre børn ikke sættes i gang med hårdt arbejde.

I min skoletid var der ikke nogen skolefritidsordning, og selv om der var flere husmødre hjemme, så var der lange sommerdage for de større børn, hvis de ikke havde en tjans, som de også kunne tjene lidt ved. Alt dette bør man overveje, når man ser så kritisk på den svundne tid.

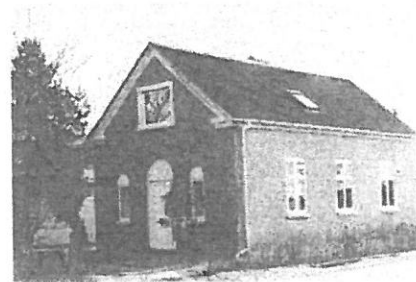
Volderslevs erhversliv

Af: Folmer Hansen, Volderslev

Elektricitetsværket

Allerede før århundredeskiftet voksede produktionen i landbruget støt, og behovet for energiforsyning blev mere og mere påtrængende. Mange havde indrettet sig med tærskeværker med hesteomgange, der med en drivaksel holdt værket i gang; men det var en langsom arbejdsangang og hårdt for hestene. Megen tid gik også med at køre til mølle og hjem med det maldede korn. Driftige entreprenører løste nogle af problemerne ved at tilbyde tærskning fra stakke med kulfyrede lokomobiler, men tørvej var nødvendigt. Det store tærskeværk og lokomobil førtes fra gård til gård forspændt fire heste.

I 1913 besluttede fire gårdejere i Volderslev at skaffe mere konstant energiforsyning og lys ved at oprette et lille fælles elværk. Det var gårdene: Dahlsvej 151, Volderslevvej 150 (Rønnegård), Volderslev Bygade 1 og 4 (Kærsgård).

Elværket i Volderslev

På grunden Dahlsvej 155 opførtes en ret snæver bygning med en petroleumsmotor og dynamo m.m. En handicappet nabo, Hans Larsen, Dahlsvej, passede værket de første år.

Da første verdenskrig udbrød i 1914 opstod der ret hurtigt problemer med at skaffe petroleum til lys og motorer og kul til lokomobiler.

I 1917 om foråret var det endnu vanskeligere, og entreprenørerne måtte meddele kunderne, at der kun kunne tærskes, hvis de selv kunne skaffe kul. I stor hast blev det besluttet at udvide elværket, så alle i området kunne få lys og kraft. En an-

delsforening blev oprettet, en større dieselmotor installeret og det lykkedes at skaffe de nødvendige kobberledninger til elnettet. Hvad man havde af petroleum, rationeringsmærker til samme, ja, endog kulreserver måtte afleveres og omsættes til dieselolie, der lettere kunne anskaffes.

I en køkkenhave på den anden side af indkørslen til Dahlsvej 153 blev der et års tid senere rejst en vindmølle af laCour-typen. En drivaksel med udveksling fra den lodrette mølleaksel var ført under førnævnte indkørsel og forbundet med dynamoen. Krafttabet må have været stort.

Der blev antaget en ugift maskinmester, navnet var Rasmussen, til at passe værket. Han boede i et par værelser ovenpå.

Der blev installeret nogle akkumulatorer, som skulle levere det allernødvendigste lys, når mester standsede dieselmotoren ved sin sene sengetid - og når det ikke blæste. Var der stor selskabelighed på en af gårdene, var han dog villig til at holde motoren i gang til over midnat mod ekstrabetaling.

På den måde slap man i gennem de vanskelige år under og efter krigen, men der var problemer, når driftstøp og reparationer var nødvendige. Hverken generator eller elnet havde tilstrækkelig kapacitet, så når der blev tærsket på én gård eller to, måtte de andre forbrugere spare, især i mørkningen.

Da der i 1928 blev mulighed for at tilslutte sig vekselstrømsforsyningen fra Odense kommunale elforsyning via en ledning til Stenløse og Bellinge, blev der efter talrige møder flertal for at nedlægge jævnstrømsværket. Dynamo og dieselmotor blev solgt til Agersø i Storebælt. Bygningen blev solgt og indrettet til beboelse: den ligger der stadig og er nu sat i god stand til formålet.

Både i 1917 og i 1928 var det et gode, at byens folk holdt sammen og var beslutsomme, for da landbrugskrisen indtraf i 1929 havde man næppe fået flertal for den bekostelige udgift til vekselstrømsændringen.

Smedjen - Volderslev Bygade 2

I mange landsbyer var det skik, at smedjen lå tæt ved landsbyens gadekær, så smeden kunne bruge kæret til at afkøle nylagte vognringe og andre større emner. Således også i Volderslev, hvor der før 1907 lå et smedeværksted, tegltækket pga. brandfaren, lige op til Kærgårds indkørsel. Færdigbeståede vognhjul blev trillet lige over indkørslen og ud i kæret.

Stuehuset, som dengang var stråttækket og sammenbygget med en lille avlslænge, ses endnu - moderniseret og med fast tag - stadig sammenbygget med den større smedjebygning, som blev opført i 1907.

I smedjen dengang blev der skoet mange heste fra byen og omegnen, som nævnt vognringe, nyslåede eller reparerede, til hestekøretøjer, mange reparationer for landbruget, beslag til bygninger og vogne og meget andet. Smeden havde dengang gerne en svend og en lærling, som var på kost og logi ved smeden.

Smeden havde en jordlod overfor gården Birklund på Lindvedvej, som blev pløjet og avlen hjemkørt af byens gårde. Jordloden blev senere solgt til Rasmus Rasmussen, Enghavegård.

Så vidt vides hed smeden indtil 1915 Jørgen Hansen.

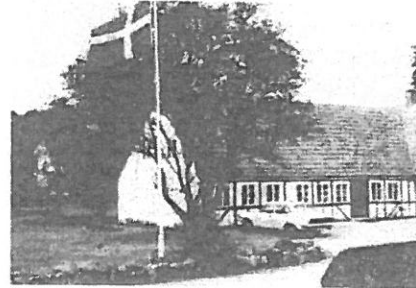
I 1915 købte Anna og Henning Søndergaard smedjen. Anna var fra smedjen i Lunde på Nordfyn. Henning var jøde og en dygtig smed. Han fortsatte med sædvanlig smedjefdrift, men moderniserede efterhånden smedjen med elektriske hjælpemaskiner, elsvejsning kom med fra 1938. I tyverne fremstillede smedjen halmpakkere til firmaet Bondo, Kongensgade i Odense. De var velegnede til mindre tærskværker og sås på mange landbrug. På den tid var der flere svende og et par lærlinge i smedjen. I trediveerne havde Søndergaard meget arbejde med staldinventar og andet bygningsarbejde på godset Bramstrups nye avlsbygninger. Også vandforsyningsanlæg til adskillige gårde udførtes efter vekselstrømmens tilslutning.

Anna og Henning fik tre sønner, Oluf, Kingo og Aage, som efter tur blev lærlinge i smedjen. Den mellemste Kingo Søndergaard blev medarbejder hos sin far, som døde i 1961, og Karla og Kingo videreførte smedjen. De boede i nr. 5 overfor smedjen, og Anna boede i stuehuset til sin død i 1984.

Da landbruget sagde farvel til hestene og goddag til traktorene og mange nye maskiner, ændrede

forholdene sig også stærkt for smeden. Mange opgaver blev udført af VVS-folk i beboelser og andre områder. Nu var der intet mandskab på kost i smedjen, og efterhånden lå de fleste opgaver som underleverandør til industrien og ofte langt hjemmefra.

Karla og Kingo havde også tre sønner, Jørgen, Henning og Knud, som oplærtes i smedjen, men under de ændrede vilkår blev driften af smedjen indstillet, da Kingo blev pensioneret i 1985 og flyttede til Bellinge. Nu fungerer ejendommen som almindelig beboelse.

Smeden i Volderslev

Brøudsalg

På grunden Volderslevvej 160 lå der indtil 1950 et lille stråttækket hus, som ret tit skiftede ejer. I 1937 blev huset købt af Gerda og Viggo Nielsen. Viggo gik på arbejde. Gerda var hjemmegående, men oprettede et lille ishús lige ud til landevejen. I 1937 indrettede de et lille brøudsalg med varer fra Nr. Søbys bageri.

I de følgende år var der en ret god afsætning, idet der under krigen og rationeringen var en del kagetyper, som ikke krævede rationeringsmærker. Cyklisterne trængte til ispinde.

I 1943/44 blev hus og forretning købt af murer Mads Jensen og Gerda. For at fremme salget af wienerbrød og basser fandt Gerda på at servere kaffe for byens unge i et hjørne af køkkenet eller udenfor på bænken. Hun erhvervede hermed betegnelsen "Bassemor". Butikslokalet og hygiejnen stod ikke på højde med nutidens konditorier; men det med kaffen var jo også uofficielt.

I 1949 solgte mureren ejendommen til Edmund Nielsen. Brød og issalg blev fortsat, og i de lune sommeraftener skruede Edmund op for radio-

musikken for at holde de unge mennesker til; og sommetider blev der danset på landevejens asfalt. Farten var kun sjældent så høj som nu, og efter kl. 21 kom der meget få biler.

Efter 1950 tog farten til, bilerne blev flere, cyklisterne færre og hurtigt også færre unge mennesker i Volderslev, så omsætningen daledede.

I 1951 blev huset ramt af et lyn og nedbrændte, og da Edmund genopbyggede huset ophørte brøudsalget.

Kort tid efter solgtes huset til H. O. Langkilde, Bramstrup, som brugte det som landarbejderbolig.

Vævere

Hvor beboelseejendommen, Ribjergvej 1, nu ligger, lå der før 1908 et husmandssted, som havde en jordlod på Lindvedvej til højre for skoven. Samtidig var manden væver. Med en hånd- og fodbetjent væv tilvirkede han vadmel- og andre hverdagsstoffer, førhen også med hjemmepundne garner. Tidligere blev der også vævet med hjemmefremstillet hørgarn, lagner og duge. Denne stærkt arbejdskrævende hørproduktion bortfaldt de fleste steder omkring 1880.

Jeg har også hørt, at der i Odenses omegn blev fremstillet mange dynevår til salg i byen. Desuden kunne man bestille kornsække med ivævet navn til møllekørsel.

Da væverfolkene blev ældre samtidig med, at efterspørgslen på hjemmevævede ting gik tilbage, blev ejendommen solgt til Rasmus Frederiksen, som ophørte med husmandsbruget, solgte markloden og nedrev væverhuset og byggede i 1908 den beboelse, som nu ses. Senere flyttede Rasmus Frederiksen til Vangeledgårdsvej.

I følge pastor Balslevs "Træk af sognehistorien" i menighedsbladet har der også været drevet væveri i en af de to husmandssteder, som dengang lå på Ribjergvej, på de yderste lodder mod Hjallesø, og hvor der stadig er en landejendom. På ejendommen, Volderslev Bygade 11, lå indtil 1880-erne en gård, som blev udflyttet. Avlsbygningerne og en del af stuehuset blev nedrevet. Det tilbageværende, dengang stråttækkede, stuehus henlås som beboelseshus og blev købt i 1890-erne af væver Hans Christensen. Han drev her et væveri, som lignede de andre af den tids landsbyvæverier. Da efterspørgslen jo hurtigt gik

tilbage efter århundredskiftet, købte Christensen i 1911 en tilstødende jordlod og byggede der to drivhuse og drev gartneri med hjemme- og torvesalg i Odense.

I 1923 solgtes ejendommen til gartner Frederik Hansen.

Høker og købmand - Volderslev Bygade 8

I denne beboelseejendom, nu et moderniseret "parcelhus", var der helt tilbage fra forrige århundrede en såkaldt høkerforretning. Dengang et kortere og stråttækket hus.

En høker var efter den tids lovgivning forpligtet til at indkøbe sine varer hos købmænd, der både solgte en gros og en detail, i nærmeste købstad; dog undtaget, dersom forretningen lå længere en halvanden mil fra købstaden (ca. 10 km).

Købmændene i byerne kæmpede energisk for reglernes opretholdelse, som medførte, at mange landboere med eget køretøj selv kørte til byen og handlede der.

Beskyttet af grundlovsbestemmelsen om foreningsfrihed oprettedes der mange brugsforeninger inden for det såkaldte værnebælte. Købmændene opgav modstanden og bestemmelsen blev ophævet omkring 1910-12. Ved århundredskiftet var forretningen ejet af Nicoline, kaldet Line. Hun var uddannet syerske, men overtog forretningen efter sin moder. Huset var hendes barndomshjem. I 1902 blev hun gift med Valdemar Larsen, som var fra Sjælland og havde tjent som karl på Lindegård ved siden af Lines hus.

Så passede Line butikken og Valdemar gik på dagleje på byens gårde, og han læste elmålere af. Ved at gå for en moderat takst forpligtigede han indirekte folk til at lægge en del indkøb i butikken. De udvidede huset og lagde hårdt tag, ca. 1910.

"Kling - klang" sagde klokken over døren i butikken med den gammeldags hygge. Det husker jeg fra min barndom. Line var venlig mod børn, Valdemar ordknep. Vareudvalget var ret begrænset - omsætningen ligeså. De handlede med sædvanlige kolonialvarer og fra 1935 også med spirituousa.

Forretningen blev opretholdt til kort efter Line og Valdemars guldbryllup i 1952. Da Valdemar kort efter døde, flyttede Line til en datter.

Husets nye ejere forsøgte ikke at drive at drive forretningen.

Købmanden ved landevejen

I omtalen af høkerforretningen nævntes ophævelsen af de gamle bestemmelser om købstadens købmandsmonopol.

Købmanden ved landevejen

I følge et reklameemne hed købmanden, som byggede forretningen, Martin Andersen. Han drev det nogle år og solgte så til købmand Skov, der i 1927 eller 1928 igen solgte til Peter Dybmose, fhv. gårdejer.

På forretningens notaer stod: P. Dybmose, kolonial, manufaktur, isenkram, vine og spirituosa, brændsel mm. Forretningens stolthed var en stor kaffemølle med et imponerende svinghjul. Under loftet hang træsko i mange størrelser, petroleumsdunke og isenkram. I sæsonen var der i vinduet mod Dahlsvej udstillet roehakkere, senere høsthandsker og roeknive. Ved landevejen var en benzinpumpe til håndkraft.

Dybmose drev forretningen som landforretning i almindelighed og klarede de mange problemer i årene omkring 2. verdenskrig.

Da de blev ældre solgte de i 1952 forretningen til Kirsten og Parmo Thorslund. De moderniserede butikken og førte et udvidet og moderne varesortiment også dybfrost. De havde mange landevejskunder og fik en moderne benzinpumpe.

Som årene gik var der der dog efterhånden kun få unge mennesker i landsbyen og på Bramstrup. En del af omegnes beboere og landevejskunder lod sig lokke af supermarkederne. Derfor valgte Thorslunds i 1983 at lukke forretningen og blive boende som pensionister.

Plejhjemmet

Efter at gårdejer Jens Dahlkild i 1950 solgte sine markjorder til statens jordlovsudvalg, blev stuehuset solgt til skræddermester Sørensen, der nogle år senere solgte til ingeniør Hau. Hau solgte omkring 1965 huset til ægteparret Rasmussen, som var uddannede som plejer og sygeplejerske. De havde haft stillinger ved offentlige plejehjem; men følte betydelig ulempe ved uens vagttider og ville nu forsøge at drive plejhjem selv.

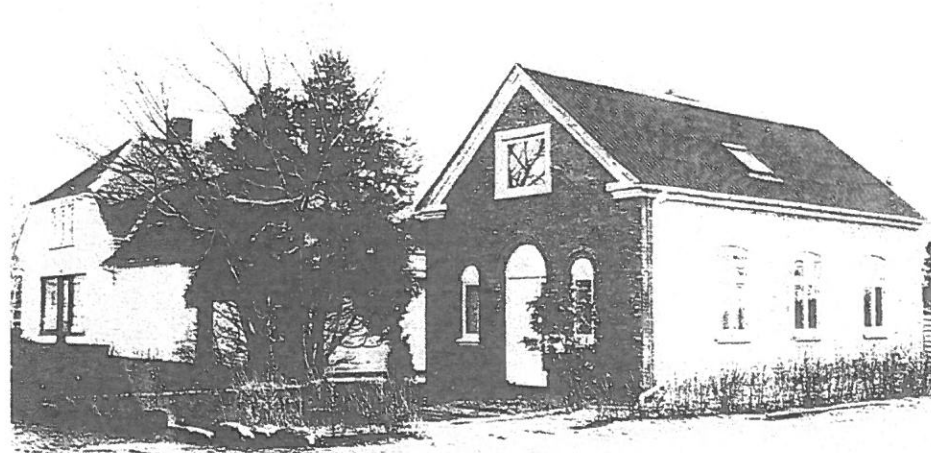
Behovet var på den tid stort, og så snart de havde indrettet sig og åbnet, fik de fuldt belagt. Huset var dog upraktisk til formålet; vandforsyning og afløbsinstallation var utilstrækkelig. Myndighederne stillede strenge krav til plejhjems indretning, og en planlagt udvidelse kunne ikke tillades på den smalle grund. Så Rasmussens opgav driften af plejhjemmet ca. 1969, da de nu kunne opnå bedre stillinger med bedre arbejdsforhold. De solgte huset til professor Skovgård Jensen og flyttede til Nyborg.

Bødkeren

På toften foran Kærsgård, Bygade 4, lå der på den smalle plads mellem det daværende gadekær og hjørnet af Ribjergvej et lille gammelt husmandsted med tilhørende bødkerværksted. Ejendommen havde sin jord ved Lindvedvej omtrent over for skoven. Byens gårde pløjede jorden for bødkeren, der ikke selv holdt hest. Manden havde sit hovederhverv som bødker og fremstillede vaskekar, træbaljer samt forskellige bøtter og tønder - tidligere også dejtrug og træspande. Da bødkerparret blev ældre og efterspørgslen på bødkervarer var gået tilbage, solgte de jordlodden til gårdejer Rasmus Rasmussen, Enghavegård, ca. 1914. Efter deres død omkring 1920-22 blev grunden solgt til gårdejer A. C. Larsen, Kærsgård.

Bygningerne blev købt af forstander Jakob Lange. Fyns Stifts Husmandsskole, som nærrede interesse for gamle landbygningers bevarelse. Han lod bygningerne genopføre nøjagtigt med beboelse, stald og værksted med alt bødkerværktøjet tæt ved husmandsskolen.

Under 2. verdenskrig beslaglagde værnemagten skolen; der havde Gestapo på Fyn og i Odense hovedkvarter. Da RAF i april 1945 bombede husmandsskolen, brændte bødkerværkstedet ned til grunden med alt indbo.

Elværk og Thorslunds butik

Dahlsvej 157, Købmandsforretningen

Huset er bygget omkring 1913-15 af Martin Hansen. Senere kom købmand Krogh til og efter ham P. Dybmose. I 1952 købte Kirsten og Parmo Thorslund forretningen, som de moderniserede og udvidede. Forretningen blev lukket i 1978, men Thorslunds bor stadig i huset.

Volderslevvej 145, Voldgård

Voldgård er oprettet omkring 1742 som fæstegård til Bramstrup og blev ret tidligt en selvejergård. Der har været samme slægt i 6 generationer fra 1842 til 1994. Gårdens ejere har ofte taget del i sognets liv og ledelse, idet de har været medlemmer af sogneråd og andre organisationer. Jørgen Rasmussen var den sidste af familien Rasmussen på gården. Han var der fra 1954 til 1992. Han drev også en stor maskinstation, hvorfor der i 1968 måtte bygges en bygning til maskinerne. Han lagde driften om fra kvægavl til korn- og svineavl. I 1984 solgte han ejendommen til Lars Vestermark, som har lagt produktionen an på svin.

Dahlsvej 150

I 1906 brændte den oprindelige lille gård. Jorden blev senere lagt ind under Voldgård, hvorved der faktisk kun blev et parcelhus tilbage. De tidligere ejere af Voldgård Johannes og Else Rasmussen

boede der som pensionister fra 1954. Han døde i 1965 og hun i 1985.

Volderslevvej 160

Tidligere lå der et stråetækt hus, som brændte ved et lynnedslag i 1951. I en kortere årrække var der ishus og brødsalg. Senere har det bl.a. været landarbejderbolig for Bramstrup.

Volderslev Bygade 1

I nr. 1 lå en mindre gård, som brændte i 1924 ved en fejl i elinstallationen. Den blev senere flyttet til Lindvedvej 36 under navnet Eskelund.

Volderslev Bygade 3

Branden i 1924 i nr. 1 bredte sig også til nr. 3, så dens avlsbygninger brændte, mens stuehuset med hårdt tag blev reddet. Bygningerne har i mange år været ejet af byboere, der har givet den forskellige navne: Rosenlund, Rønnehavn og Gimle.

Volderslev Bygade 5

Bygningerne hørte oprindeligt sammen med nr. 3. Ejeren, Jens Dahlkild solgte i 1949 jord til Statens Jordlovsudvalg til 2 gartnerier og 4 huse på Grønvej samt 3 gartnerier på Ribjergvej. I stuehuset boede i mange år smed Kingo Søndergaard. Siden har der været skiftende ejere.

Volderslev Bygade 7,

Højgård - indtil 1866 Dyndgård

Før 1866 lå bygningerne i den nuværende have lige ud til vejen med køret overfor. Stuehuset fra 1866 er et grundmuret hus med skifertag. På gavlen ses initialerne P C S og A S H D for Peder Clausen og hans kone Ane Sophie Hans-Datter, som sammen byggede huset. Vinteren 1947 brændte de stråttækte avlsbygninger under en militærøvelse. Jorden er solgt fra til andre gårde bl.a. Dahlsvej 151. Huset er i dag indrettet med lejligheder.

Volderslev Bygade 9

Huset blev bygget i 1897 af tømrer Niels Jacobsen, d. 1936. I dag bor 3. generation Hans Jacobsen i huset.

Volderslev Bygade 11

Indtil 1880-erne lå Volderslevgård her, men den blev da flyttet til Volderslevvej 100. Stuehuset er opført i 1839. En tid var der værværksted i huset, men fra 1911 var der gartneri. I 1923 købte gartner Fr. Hansen gartneriet, og i 1958 overtog sønnen Folmer Hansen det. Produkterne blev solgt på torvet i Odense og lokalt. Gartneriet ophørte i 1978. Jorden er nu bortforpagtet og braklagt.

Volderslev Bygade 13

Indtil 1916 var der en mindre gård, som Rasmus Rasmussen, Enghavegård købte. Han rev stuehus og nogle af avlsbygningerne ned. I 1930 blev der indrettet som bolig for en fodermester, og i 1970 blev det solgt fra til beboelse.

Hermed er vi nået til slutningen af byen med udsigten over de tidligere moser og trægrave. Her vil vi vende og se på den anden side af bygaden.

Lindvedvej 18

Huset er fra sidste halvdel af 1800-tallet, og inden da lå der et stråttækt hus på grunden. I en årrække ejede Johan Andersen huset. Han var fodermester på Kjærsgård, men døde før 1923 af tuberkulose. Hans enke - "Marie Johans" boede der til sin død ca. 1936. I 1939 overtog barnebarnet Arnold og hans kone, Victoria Andersen huset. Arnold kørte en rute med fisk og havde forskelligt arbejde. Han døde i 1985 og Victoria i 1991.

Lindvedvej 16

I huset, der er en af landarbejderboligerne fra 1960-erne, bor i dag de tidligere ejere af Enghavegård Knud og Ruth Rasmussen.

Volderslev Bygade 10, Enghavegård

Enghavegård har været ejet af samme slægt i en halv snes generationer dvs. fra 1656. Stuehuset er opført ca. 1928. I 1994 brændte en længe, som indtil 1928 havde været stuehus. Gården er den ældste slægtsgård i Volderslev. Gården ejes i dag af Knud Erik og Bodil Rasmussen. Enghavegård har gennem årene opkøbt jorde fra andre gårde i Volderslev, som ikke mere drives som landbrug. Gårdene i Volderslev leverede i mange år mælk til Dalum Mejeri på Mejerivej i Hjallose. Den sidste gård med køer var Enghavegård.

Volderslev Bygade 8

Indtil 1953 lå der en lille købmandsforretning, som også kaldtes en høkerforretning. Den var påbegyndt i forrige århundrede. Line og Valdemar Rasmussen havde forretningen fra 1902 til 1953.

Volderslev Bygade 6, Lindegård

Stuehuset blev opført i 1857. Gården var delvis sammenbygget med nabogården, som man var i familie med. I 1936 købte Ellen og Otto Tange gården. De opførte laden og byggede staldene om. I 1979 døde Otto Tange og sønnen Uffe drev fra sin ejendom i Otterup gården i nogle år, hvorefter jorden i 1986 blev solgt til Enghavegård. Bygningerne blev siden solgt til beboelse og i dag bor der to familier i de stærkt ombyggede bygninger: stuehus og sidelænge.

Ribjergvej 1

Det var indtil 1908 et husmandssted med en jordlod, der lå et stykke derfra. Huset har i de forløbne år haft mange skiftende ejere og lejere.

Bystævnet

Bystævnet fik sin nuværende form i 1884. Bogstaverne er fornavn og fadernavn. Det sidste "S" betyder søn af. Der er en sten for hver af den tids gårde i Volderslev by. Salget af noget fællesjord blev brugt til at sætte stenene, hugge initialer i og plante lindetræerne. I bylavet havde kun de gårde, der havde pligter noget at skulle have sagt. Man har sagt, at gårdene på markerne ikke kunne være medlem, når de ikke kunne høre byhornet

og dermed møde på bystævnet. Møderne ophørte lige efter 1900. De fleste af de fælles opgaver er sammen med vedligeholdelsen af bystævnet overtaget af kommunen.

Da Voldgård i 1896 købte gården Dahlsvej 153, tog man en af stenene op, og det fortælles, at den i mange år stod ved indkørslen til Voldgård. Hvis man i dag skulle tage stenene op fra de gårde, der ikke drives mere, ville bystævnet blive meget lille.

Ribjergvej 27, Toftlund

Gården var indtil 1864 den østligste gård i Volderslev, idet den lå i den nuværende have til Enghavegård. I mange år var den ejet af en gammel Volderslevslægt.

I begyndelsen af 30-erne købte Karen Margrethe og Johannes Jensen gården. Johannes Jensen døde i 1975, og sønnen Jørgen Jensen overtog gården, hvor der i dag er en stor svineproduktion.

Folmer Hansen ved Bystævnet

Gadekærets historie

Foran Kjærsgård var der tidligere et stort gadekær. I forrige århundrede drejede bygaden, hvor nu nr. 5 ligger. Vejen førte uden om køret, som nåede et stykke ind i den nuværende have ved nr. 7. I 1880 blev bygaden rettet ud og ført lige

igennem gadekæret, så det blev delt i to, og i 1902 fyldte man op, så der blev have ved nr. 7. Gadekæret var landsbyens fælles ejendom så ca. 1922 kunne bylavet sælge gadekæret til Kjærsgård, som fyldte det op.

Hjørnet af Ribjergvej og Volderslev Bygade

Indtil 1923 lå der på hjørnet mellem køret og Ribjergvej et hus, der blev kaldt bødkerhuset, fordi den lokal bødker, der fremstillede bl.a. smørdritler boede dér. Det blev nedrevet og som museumsbygning overført til Husmandsskolen i Tarup, hvor det nedbrændte i forbindelse med et engelsk angreb på Gestapos hovedkvarter i foråret 1945.

Volderslev Bygade 4,

Keldbogård - tidligere Kjærsgård

Avlsbygningerne var fra 1880, og de fik i 1941 hårdt tag. Det smukke stuehus af bindingsværk og stråtag var fra 1852. Det brændte den 1. august 1984.

Gården havde indtil da været ejet af 4 generationer, begyndende med Hans Pedersen, hvis svigersøn Jens Sørensen var sognefoged i 40 år. Også Anders Chr. Larsen, der var fra 1912 til 1943, var svigersøn. Hans søn Ejnar Larsen, der var på gården fra 1943, var også sognefoged. Han manglede i 1970 ved kommunesammenlægning kun 3 måneder i at have 25 års jubilæum som sognefoged.

Da Ejnar Larsen døde 1992 blev jorden solgt til Odense kommune og gården Toftlund. Bygningerne blev solgt til Keld Hansen, som døbte den om til Keldbogård og restaurerede bygningerne og nu sælger amerikanske veteranbiler fra gården.

Volderslev Bygade 2, Smedien

Der har været smedie i Volderslev fra en gang i 1700-tallet. Det var dengang et fæstehus under Bramstrup. Stuehuset med bindingsværk er meget gammelt. Smedien er opført 1907, men tidligere lå smedien i en lille tegltækket bygning ved Kjærsgårds indkørsel. Der lå en stråttækt længe på den nuværende smedies plads med lidt jord til husmandsbrug, som bønderne skulle dyrke for smeden, mod at han passede deres redskaber. Henning Søndergaard var smed fra 1916 til 1961. Sønnen Kingo fortsatte til 1985 og døde i 1987. Der er nu beboelse i huset.

Rønnegårds gavl med initialerne.

Volderslevvej 150, Rønnegård

Gården blev selvejergård i 1816, da Rasmus Jørgensen købte den af etatsråd Hans Jørgen Hansen på Bramstrup. Gården var ejet af Rasmus Jørgensens slægt i 5 generationer til 1928. Derefter overtog Ejnar og Agnes Jensen gården. Holger og Herdis Jensen overtog gården efter moderen ca. 1960. Holger Jensen døde i 1981, og sønnen Robert står nu for meget af det praktiske arbejde.

Dermed er rundgangen i Volderslev by afsluttet, og vi vil i det følgende begive os lidt ud på markerne for at høre om nogle af ejendommene dér.

Gårdene og stederne på marken

Navnet Profithuse

Dette mystiske navn kan ses på ældre kort ved sogneskillet mellem Volderslev og Hjallesø. Dalums lokalhistoriker Jacob Hansen bruger også navnet Bramstrupløkken, idet nogle af jordene

har været fæstjord under godset Bramstrup. Jorden havde i en periode været fællesjord med smalle jordstrimler kaldet rismålene. Alle jordejerne i Volderslev havde fået tillagt en strimmel, fordi den var så sandet, at man måtte være fælles om den elendige jord. Man brugte derfor jorden til græsning for ungkvæg. Dyrene blev passet af den fra ældre litteratur kendte hyrdedreng, som tog af sted om morgenen med et par humpler rugbrød, og han passede dem dagen lang og drev dem om aftenen til en mindre fold ude på marken. I løbet af sommeren blev kvæget fedet op, og om efteråret kunne de sælges med profit. Da husmændene og gården kom til, blev de kaldt Profithusene. Stednavnet er ikke indgået i navngivningen af gaderne i området. Profithusene omfattede i Volderslev ejerlav bl.a. ejendommen Bramstrupminde, Volderslevvej 36 og den nu nedlagte gård Risenlund, Volderslevvej 85 samt gartneriet Libelle, Volderslevvej 75.

Volderslevvej 36, Bramstrupminde

Ejendommen var oprindeligt et husmandssted, der var fæsteejendom under Bramstrup, opført i bindingsværk. Fæsteren drev den i mange år samtidig med, at han arbejdede på godset Bramstrup i Nr. Lyndelse. Da han havde arbejdet begge steder i nogle år holdt han op med at arbejde på Bramstrup, og da han fik råd byggede han nyt stuehus og lade og satte navnet "Bramstrupminde" markant på facaden.

Godsejer Karl Langkilde var irriteret over, at det navn stod på så lille en ejendom. Han opfordrede derfor ejeren til at sløjfe skiltet og navnet. Men det ville ejeren ikke, for han ville mindes sin tid på Bramstrup på godt og ondt. Godsejer Karl Langkilde, der overtog godset i 1919, indbragte sagen for retten, hvor den tidligere fæster og landarbejder vandt, så navnet blev stående på gavlen i mange år. Det var jo et minde om tiden på Bramstrup.

Bramstrupminde blev omdannet til gartneri og frugtplantage. På arealet kan man se den store lager- og kontorbygning, som blev opført af eksportfirmaet Exposa.

Volderslevvej 85, Risenlund

Gården var ikke udflyttet, men bygget på overdrevsjorden ca. 1800. Den sidste mandlige gård-ejer døde før 1920, og enken drev den med bestyrer til 1950, hvor jorden blev bortforpagtet. Enken døde i 1966, og bygningerne blev i 1968 brændt af som brandøvelse.

Volderslevvej 100, Volderslevgård

Gården ligger mellem Profithusene og Volderslev. Den blev i midten af 1880-erne flyttet ud fra Volderslev Bygade 11 af Hans Pedersen. Han solgte den i 1909 til Knud Petersen fra Sdr. Nørå. Datteren Anna overtog den sammen med svigersønnen Alfred Nielsen i 1945. I dag drives den af deres søn Jørgen Peter Nielsen, som således er 3. generation.

Lindvedvej 28 "Birkelund"

Birkelund er opført ca. 1800 som en ny gård, dvs. den var ikke udflyttet fra Volderslev. Laurits Gertner Hansen købte den i 1914. Han havde tjent på Nr. Lyndelse Kro og lagt drikkepengene til side sammen med Marie. Han fik senere lagt hårdt tag på alle bygningerne. Han og hans kone

døde ca. 1960, hvorefter sønnen Frits Gertner Hansen overtog den sammen med sin kone, Ida. Frits Gertner Hansen døde i 1992. De næste ejere rev de gamle ladebygninger ned og byggede ny beboelse. Bygningerne er videresolgt i efteråret 1997.

Om Raaet

"Raaet" er en gammel fynsk betegnelse for et stykke udyrket jord. Sådan et område findes i udmarken, hvor Hjallesø, Lindved hovedgårds og Volderslevs jorder støder sammen. På generalstabskortet anføres navnet "Rohuse", men det er en embedsmands skrivemåde, og det samme gælder "Rolundshuse". Efter 1860 blev jorden udstykket til tre husmandsbrug.

Laurits Hansens ejendom lå på vejen mellem Svendborgvej og banen. Da han blev gammel flyttede han til Lindved. Den jord der hører til Volderslev er bebygget med blandt andet Asfaltfabrikken, Stevnhoved og Søgård, genbrugsstationen samt Tæppeland.

Når man kom gennem baneledet og hen ad den private vej langs Lindved Å lå to der to andre ejendomme. Den ene af dem beboedes af Peter Hansen og hans søster. De havde arvet stedet efter deres forældre. Da de selv blev gamle, solgte de ejendommen til Odense kommune, som i dag udlejer ejendommen til en motorcykelklub. På gavlen står skiltet Rotterne.

Den sidste ejendom blev bygget af murer Damgaard Hansen omkring 1880. Sønnen Christian Damgaard Hansen var også murer og førte stedet videre. Min far, Frederik Hansen, brugte tit Christian Damgaard Hansen som murer i gartneriet på Volderslev Bygade 11. En gang fortalte Christian Damgaard om sin fader, at han selv havde avlet tagrørene og langhalmen til stråtaget på ejendommen på Raaet. Han gravede også selv brønden, satte husets sokkel af sten fra marken og murede huset af brugte og rensede sten. Ved at bruge nedbrydningsmaterialer som delvis betaling og i øvrigt samarbejde med en tømrer, som han havde været murer for, fik han ejendommen op at stå med lade, stald og beboelse for 800 kr. kontant plus en imponerende arbejdsindsats. Christian døde i 1947, og hans enke, Martha, solgte først stedet efter en del år. Odense kommune købte ejendommen få år efter, at Martha var flyttet fra den og så rev man den ned, da var den stærkt forfalden.

Lidt om de gårdnavne der ender på -lund

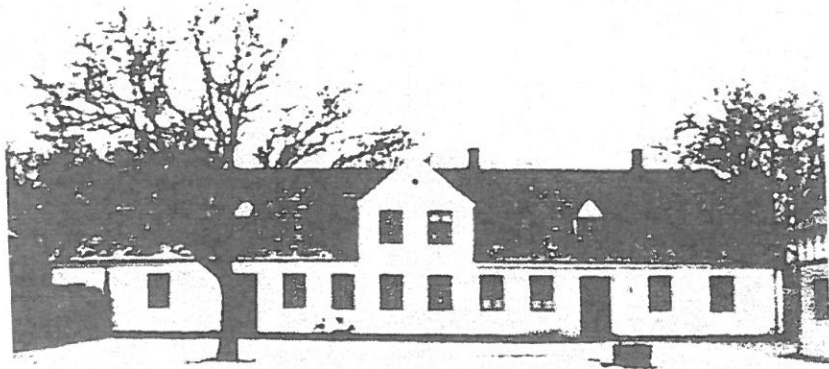
På Volderslevs fjernere liggende marker blev der i sidste halvdel af 1700-tallet oprettet tre mindre gårde: Egekærslund på Grønvej, Risenlund på Volderslevvej 85, nær skellet til Hjallose og Birkelund på Lindvedvej 28. Det var mindre gårde, som ikke havde sten på bystævnet, og de havde ikke pligter i bylavet.

Gårdene var bygget på bar mark, men alligevel endte deres navne på -lund. Hvis de havde kaldt dem noget med gård, ville ejerne eller fæsterne af de lidt større gård på 50-60 tdr. land havde revet ejerne af de små gårde i næsen, at deres gårde kun var halvgårde. Men ved at give gårdene efternavnet -lund, plante et par træer omkring gården, så var der belæg for navnet -lund. og man slap for drilleri eller påtale.

Navnet Toftlund, Ribjergvej 27, hører til en helgård. Den var udflyttet fra Volderslev, og på dens jorde var en lille skov - en lund. Det samme gælder Eskelund, Lindvedvej 36. Selv om den er en halvgård, så er navnet korrekt, for også her er der en lund på gårdens jorde.

Afslutning

Volderslev har unægtelig gennemgået en meget stor forandring fra jeg blev født i 1924, hvor det var landbrug, der prægede landsbyen og dens marker. I dag er landsbyen en soveby uden forretninger, håndværkere og ingen karle og piger. I husene bor mennesker, der arbejder andre steder, og flere af dem sender deres børn til Rudolf Steiner skolen i Lindved.

Voldgård

Sammenlægninger og udflytninger af gårde

Før 1864	15 gårde i Volderslev, heraf 4 vest for landevejen og 3 på markerne
1864	Toftlund flyttes fra Bygaden øst til Ribjergvej 27
1882 ca.	Volderslevgård flyttes fra Bygaden 11 til Volderslevvej 100
1896	Dahlsvej 153 sammenlægges med Voldgård
1904 ca.	Lindegård, Bygaden 6 sammenlægges med nabogården mellem 6 og 8
1906	Dahlsvej 150 brænder og arealet forpagtes af Voldgård og sammenlægges 1922
1916	Bygaden 13 sammenlægges med Enghavegård
1924	Bygaden 1 brænder og udflyttes til Lindvedvej 36
1947	Bygaden 7, Højgård brænder. Jorden deles til Ribjergvej 65 og 23 tdr. land til Dahlsvej 151, Voldsborg
1950	Bygaden 3-5 sælges til Statens Jordlovsudvalg til 2 gartnerier på Grønvej og 3 gartnerier på Ribjergvej Dahlsvej 151, Voldsborgs jorder sælges til Frøfirmaet Døhnfeldt på Lundsgård
1976	Ribjergvej 65 sammenlægges med Lindegård
1983 ca.	Lindegård sammenlægges med Enghavegård
1986	Toftlund køber 50 tdr. land jord og 6 tdr. land skov af Lindvedgård
1989	Odense kommune køber ca. 40 tdr. land af Toftlund i Energivej-området og man fortsætter som forpagtere
1990	Voldgård køber Lundsgaard af frøfirmaet Døhnfeldt
1990	Odense kommune køber ca. 40 tdr. land af Enghavegård i Energivej-området og man fortsætter som forpagtere
1990	Toftlund køber Birkelund, Lindvedvej 36 af Fritz Gerner Hansen
1990	Toftlund køber Eskelund af Chr. Møller
1992	Voldgård og Lundsgård sælges til Lars Vestermark

Volderslevs forsyning med vand

Af Folmer Hansen

Brøndenes tid

I ældre tid havde næsten hver gård og hvert hus i Volderslev sin egen brønd. Den var mellem fem og otte meter dyb. De ældste var sat af kampesten på en egetræsramme. Senere blev det almindeligt at mure dem med tegl, idet man sænkede rammen i takt med, at man gravede brønden. Endnu senere anvendtes store brøndringe af beton.

Fra ca. 1890 blev det almindeligt med håndpumper af jern i stedet for træpumperne, og samtidig fik gårdene lagt et jernrør ind i kostalden. Ved vandingstid blev pumpetuden blokeret med en prop, og vandet blev pumpet ind i krybberne. Hestene blev vandet ved granitruget lige ved pumpen undtagen i frostvejr. Om sommeren vaskede karlene sig i et vandfad ved pumpen. Om vinteren hentede de en spandfuld ind i kostalden. Selvfølgelig var der ingen badekomfort i stuehuset, og alt vand blev anvendt med omtanke.

Karlen, pigen og vandet

Til tjenestepigernes mange pligter hørte at pumpe vand op og bære det ind til husholdningen. Ved ølbrygning og storvask var det almindeligt, at gårdens karle bar vand i mælkejunger og fyldte gruekedlen og ekstra kar. På en fynsk gård sad den jyske karl og lunede sig og kiggede i avisen efter søndagsmiddagen, da gårdejeren viste sig i køkkendøren og sagde: "Johan vil du ikke lige hente en spand vand til Sofie?" Johan svarede: "A" er ikke fæstet til at hente vand. A" er fæstet til at køre heste." Gårdmanden tyggede lidt på den, så sagde han: "Jamen vil du så spænde de to brune for den fine vogn og køre op foran hoveddøren om ti minutter." Johan tøffede over i vognport og hestestald, og lidt senere kørte han op foran hoveddøren. Gårdmanden kom ud på trappen fulgt af Sofie og sagde: "Det er godt Johan. Nu kan du køre Sofie hen til brønden."

Smed Søndergaards system

Allerede tidligt i 1920'erne, da byen havde fået jævnstrøm fra værket på Dahlsvej 157, begyndte smedemester Henning Søndergård, Volderslev Bygade 4, at indrette elektriske pumper i nogle brønde ved de enkelte gårde. Pumpen blev anbragt på en jernhylde i brønden. På loftet over

kostalden anbragtes en beholder med en svømmer forbundet med elnettet. Den kunne med nogle få knipper halm holdes frostfri. På den måde startede den automatisk og sikrede konstant vand i stalden, stuehusets køkken og bryggers.

I tiden fra 1920 til 1960 fik næsten alle huse og gårde elpumper og indlagt vand. Også fra ca. 1920 fik de første gårde badeværelse og centralvarme, men hvor man brugte Søndergaards system, måtte badeværelset ligge i stueetagen.

Planer om et vandværk

I 1996 skrev Niels Knudsen i Odensebogen (s. 68) om den dansk-talende tyske ingeniør Leon Terp. Han var ekspert i at søge vand og lave brønde og vandboringer. Han udførte mange borer og vandboringer på Fyn, og han hjalp med at oprette flere vandværker i de små landsbysamfund.

Jeg husker, at han besøgte Volderslev ca. 1935 og forhørte sig om nogen var interesseret i at få oprettet et vandværk, men da Søndergaards vand-system nu var på de fleste af gårdene og i nogle huse, var alt for få interesserede. Min far Frederik Hansen (Bygaden 11) var interesseret i at få vand til gartneriet, da det kneb med at få vand fra en forældet brønd, selv om der var elpumpe i den. Nogle tørre somre i 30'erne betød, at der var alt for lidt vand til effektiv vanding af grøntsager i marken. Men Leon Terp kunne ikke få tilslutning nok og opgav hurtigt planerne om et vandværk i Volderslev.

Lindvedværket

Odense købstad voksede efter 2. verdenskrig og den tørre sommer 1947 blev kritisk for Odense Vandforsyning. Det stod Odense Byråd og den tekniske ledelse klart, at man måtte til at hente vand i omegnskommunernes undergrund. Man borede i de brede enge omkring Lindved Å ved gartnerierne, i engene ved Højby og engene sydøst for Volderslev. Man fandt betydelige vandreserver, men det var temmelig hårdt og kalkrigt vand. I 1948 eksproprierede man jord til opførelse af et interimistisk vandværk lige ved åen og Lindvedvej. Samme år tog man fat på at sende vandet til Odense gennem en ledning på 50 cm i diameter. Vandværkets areal tilhørte Knud Pedersen på Volderslevgård, Volderslevvej nr. 100. Man borede flere steder i engen, som lå 100 m

fra svinget Volderslev Bygade og Lindvedvej. Engen tilhørte Johannes Rasmussen fra Voldgård, og Odense Vandforsyning købte senere engen. Boringerne medførte en sænkning af vandspejlet i flere af brøndene i Volderslev. I de tørkeperioder, hvor det gav problemer, påtog vandforsyningen sig at bore brøndene dybere, mens man med målinger fulgte brønden vandspejlshøjde.

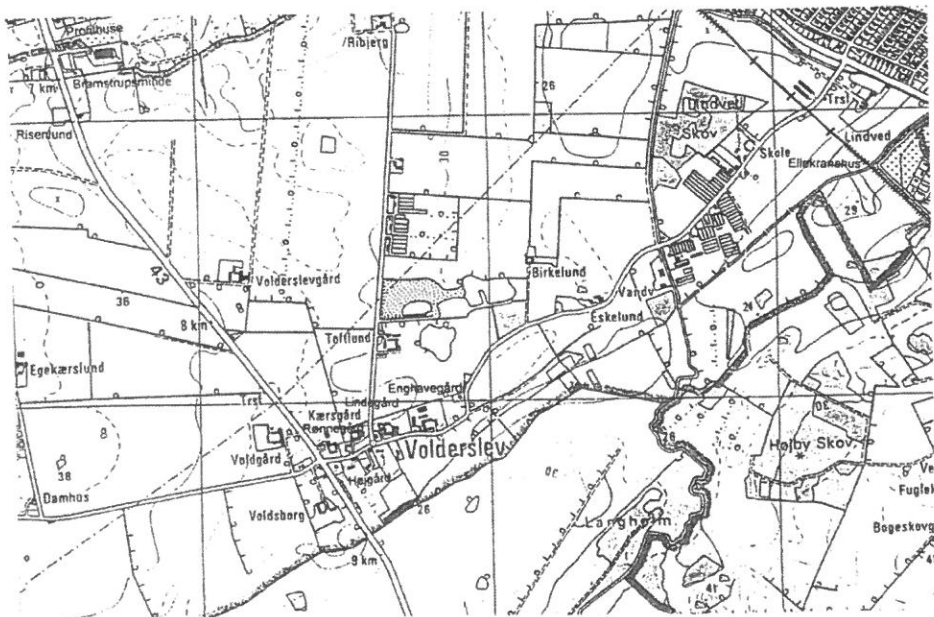
Den tørre sommer 1976

I den tørre sommer 1976 opstod der atter problemer. Knud Rasmussen - Lindvedvej 16, Knud Erik Rasmussen - Bygaden 10, Freddy Knudsen - Bygaden 8 og Uffe Tange ejer af Bygaden 6 klagede til magistraten i Odense, og sagen blev indbragt for vandvæsenkommissionen under amtet som en hastesag. Kort efter forelå en kendelse, som meddelte, at Odense Vandforsyning skulle føre en rørledning til Volderslev med stikledninger til de fire klager og andre interesserede. For at fremme interessen tog Holger Jensen, Volderslevvej 150 fat på sagen og indbød til et møde på Rønnegård. Ingeniør Swolgarth fra Odense Vandforsyning forelagde kendelsen og redegjorde for de rabatter, som man

kunne opnå ved at melde sig, inden ledningsarbejdet var færdigt. Såvidt jeg husker, var der tale om en rabat på 40% af den almindelige takst. Selv om der var mange til stede, fastholdt flere deres private anlæg. Swolgarth anerkendte, at Volderslevvej 160 og Ribjergvej 25-27 burde indgå i aftalen, selv om kendelsen ikke vedrørte dem. I december samme år var vandledningen ført frem til krydset Volderslevvej og Dahlsvej.

Vand til Skt. Klemens m.m.

Vandledningen fra Lindvedværket til Volderslev var med vilje overdimensioneret, så den uden problemer kunne fortsætte til Skt. Klemens. Der var man ved for Arbejdernes Boligforening at bygge knap 300 lejligheder i Øster- og Vesterdalen dvs. Skt. Klemensparken. Dertil nåede man i 1977, og det har formentlig hele tiden været Vandforsyningens tanke, at de skulle levere vandet, men ledningen skulle deles på to finansår. De fleste af de ejendomme, der ikke sluttede sig til i 1977, har siden sluttet sig til, men det er sket til den fulde takst uden rabat. Ribjergvejs gartnerier får nu vand fra en ledning på Energivej. Sådan gik det til, at Volderslev ikke har eller har haft noget selvstændigt vandværk.

Kort over Volderslev og Lindved

Mere om Håndværkere Af Folmer Hansen

I artiklen om håndværkere er omtalt smede, vævere og bødkere i Volderslev, men der var flere håndværkere i Volderslev.

Tømrermester Niels Jacobsen

Niels Jacobsen stammede fra Sortelung ved Nr. Lyndelse. Han købte i 1897 en byggegrund, Volderslev Bygade 9. Han byggede det meste af huset selv. Det var delvis af brugte materialer, hvis bindingsværk stadig ses. Han holdt hverken svend eller lærling og arbejdede meget med ombygninger og reparationer. Som så mange håndværkere på landet, hjalp han også med høstarbejde. Omkring 1920 indskrænkede han virksomheden på grund af alder og sluttede helt midt i tyverne. Han døde i 1936.

Niels og Ane Jacobsen, siddende

Snedker Hans Larsen

Snedker Hans Larsen boede Dahlsvej 150. Her havde hans forældre haft et landbrug, men da sønnen var noget handicappet på grund af en ryglidelse og svage ben, blev han udlært som

snedker. I huset på Dahsvej drev han et lille værksted med bestillingsarbejder af forskellig slags. Værkstedet var der fra ca. 1910 til omkring midten af 30'erne. Han var ugift og døde i 1942.

Malmester Harry Petersen.

Harry Petersen købte i 1970 Volderslev Bygade 13 og videreførte malerforretningen Balslevs efterfølger. Den havde han overtaget efter faderen. Herfra havde han en kundekreds og udførte også en del arbejder på egnen. Han var en dygtig og kyndig maler, men han tog mere let på regnskaber, prisudregning og papirkrigen. I 1982 solgte han huset og flyttede til egnen ved Slukefter. Også han var ugift og havde ikke svende.

Murermester Emil Damgaard Hansen

Emil Damgaard Hansen er ikke med i fortegnelsen over håndværkere i Volderslev, men han havde nære relationer til byen. Han var broder til murermester Christian Damgaard Hansen, Rået ved Volderslev. Desværre har jeg ikke årstal for hans virke, men han købte den forreste ejendom på Stenløsegyden (nu Dømmestrupvej). Derfra drev han sin murerforretning. Der hørte nogle få tdr. land til ejendommen med et par køer og en hest. Han kørte selv ud med murergrejet. En overgang arbejdede brødrene sammen, senere skiltes deres veje. Han arbejdede en del med om- og tilbygninger, men byggede også enkelte huse f. eks. i 1923 det kønne røde hus på Volderslevvej 46. Men han døde ret ung, og hans enke solgte i 1933 ejendommen til gartner Johannes Hansen.

Murermester Christian Damgaard Hansen

Christian Damgaard Hansen boede på Rået. Det der nu hedder Energivej. Han videreførte sin fars murerforretning og husmandssted. Han lavede om- og tilbygninger ved landbruget samt nogle enfamiliehuse f.eks. i 1936 det højtliggende hus Volderslevvej 36. Jeg tror, at han byggede noget af det ældste i Lindved i 30'erne. Han døde i 1947.

Murermester Mads Jensen

Mads Jensen boede Volderslevvej 160, som han købte i 1941 eller 1942 og lavede et brøudsalg i huset. Han arbejdede en del sammen med en anden mester mest ude i Tarup-Næsby området.

Han havde også en del småarbejder i Volderslev.
I 1950 solgte han huset og flyttede til Næsby.

Murermester Heinrich Petersen

Heinrick Petersen boede Ribjergvej 65. Han havde fået jorden fra ejendommen Volderslev Bygade 7. Den brændte i 1947. Ejeren overdrog Heinrich Petersen 29 tdr. land på Ribjergvej, imod at han forpligtede sig til at bygge en gård dér. På den måde kunne H.C. Hansen på Højgård beholde forsikringssummen. Heinrich Petersen havde før været med i den slags arrangementer, hvor han havde sluttet med at sælge den nyopførte gård.

Denne gang blev han boende, fordi han efterhånden havde fået store arbejder i Odense som underentreprenør for murermester Sand. Det var blandt andet skolebyggerier. Han udførte også en del ombygning for Tange på Lindegården, Volderslev Bygade 6. Til gengæld passede Tange hans marker med traktor og div. maskiner. Avlsbygningen blev benyttet til oplagsplads for materialer.

Da Thomas B. Thriges gade blev anlagt, havde Heinrich Petersen indgivet et selvstændigt tilbud på underføringen ved Østre Stationsvej og fået arbejdet. Men han døde, inden arbejdet var fuldført. Hans søn Niels Jørgen Petersen var netop blevet færdig som bygningsingeniør, og han indtrådte i firmaet og fuldførte arbejdet. Da det var færdigt, foretrak han en stilling i Fredericia, og firmaet blev opløst.